



POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO



STRATEGIA ROZWOJU ZIEMI DZIERŻONIOWSKIEJ NA LATA 2014 - 2020

PROJEKT
wersja 16.03.2015

OPRACOWANA PRZEZ





Spis treści

1	Wprowadzenie.....	2
2	Diagnoza stanu społeczno- gospodarczego Ziemi Dzierżoniowskiej.	5
3	Analiza SWOT	25
4	Analiza SWOT/TOWS.....	28
5	Wizja rozwoju	31
6	Misja rozwoju	32
7	Cele strategiczne, operacyjne, zadania.....	33
8	System wdrażania i zasady zarządzania Strategią.....	45
9	Spójność dokumentu Strategii z krajowymi i regionalnymi dokumentami planistyczno – strategicznymi	59
10	Prognoza oddziaływania na środowisko	60
11	Spis tabel, wykresów i map	61
12	Załączniki	61

Wrocław, luty 2015 r.

„Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2)
z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 –2013

1 Wprowadzenie

Strategię Rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014 -2020 opracowano w ramach projektu pn. „*Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju*”. Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2) z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013.

Dokument opracowano w celu umożliwienia realizacji ponadlokalnych, wspólnych działań rozwojowych, wychodzących poza granice jednej gminy, powiatu, czy też subregionu. Strategia ukierunkowana jest również na współpracę z obszarem sąsiadującym z Ziemią Dzierżoniowską, w szczególności z Ziemią Kłodzką oraz Ząbkowicką. Strategia ma ułatwić samorządom lokalnym przygotowanie i realizację wspólnych przedsięwzięć w oparciu o zasoby własne, jak i pojawiające się różnorodne możliwości wsparcia zewnętrznego.

Zakres terytorialny opracowania obejmuje obszar wzajemnie zintegrowany i wzajemnie na siebie oddziałujący pod względem społeczno-gospodarczym, który tworzą następujące jednostki terytorialne:

- Powiat dzierżoniowski,
- Gmina Miejska Dzierżoniów,
- Gmina Bielawa (miejska),
- Gmina Piława Górna (miejska),
- Gmina Pieszyce (miejska),
- Gmina Niemcza (miejsko – wiejska),
- Gmina Dzierżoniów (wiejska),
- Gmina Łagiewniki (wiejska).

MAPA 1.ZAKRES TERYTORIALNY STRATEGII



Źródło: Opracowanie własne

Realizacja strategii wymagać będzie zarządzania zintegrowanego: współpracy i koordynacji prac samorządów terytorialnych. Współpraca powinna być dobrze zaplanowana, a skoordynowane działania mogą przyczynić się do maksymalizacji efektów ponoszonych nakładów ze środków publicznych, co w sumie ma przyczynić się do wzrostu konkurencyjności i zdynamizowania rozwoju na obszarze funkcjonalnym Ziemi Dzierżoniowskiej.

Strategię przygotowano w wyniku współpracy samorządów Ziemi Dzierżoniowskiej z ekspertami zewnętrznymi. Proces budowy strategii wsparto metodą konsultacji i partycypacji społecznej w formule warsztatów strategicznych Zespołu Roboczego ds. Strategii Rozwoju. Wypracowane podczas warsztatów założenia dotyczące wizji, kierunków i celów strategicznych poddano weryfikacji podczas konsultacji społecznych.

Na potrzeby Strategii Rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014-2020 opracowano Diagnozę stanu społeczno-gospodarczego Ziemi Dzierżoniowskiej, która w całości stanowi osobny załącznik niniejszego dokumentu. Diagnozę wykonano w oparciu o metodę desk research, tj. analizę danych zastanych w 5 sferach życia społeczno-gospodarczego:

- **Sfera przestrzenna:** obejmująca zagadnienia związane z przestrzenią i środowiskiem (położenie geograficzne, sieć osadnicza, zasoby naturalne i kulturowe, dominujące formy zagospodarowania przestrzeni, w tym obszary przemysłowe i aktywności gospodarczej) oraz infrastrukturą techniczną (komunikacja, drogi i transport, obwodnice, ochrona środowiska, gospodarka wodno-kanalizacyjna, gospodarka odpadami, mienie komunalne),
- **Sfera społeczna:** obejmująca zagadnienia związane z kapitałem ludzkim (demografia, wykształcenie, rynek pracy, źródła utrzymania, uczestnictwo w kulturze) oraz infrastrukturą społeczną (infrastruktura edukacyjna, kulturowa, sportowa i rekreacyjna, ochrony zdrowia i opieki społecznej oraz kapitał społeczny związany z działalnością organizacji pozarządowych),
- **Sfera gospodarcza:** obejmująca zagadnienia związane z przedsiębiorczością (dominujące branże, główni pracodawcy, podmioty gospodarcze, struktura branż gospodarki),
- **Sfera technologiczna:** obejmująca zagadnienia związane z zapleczem naukowo-badawczym, zmianami w procesach technologicznych, technologiami ekologicznymi, technologiami informacyjnymi i systemami komunikacji, technologiami produkcji, technologiami projektowymi i nowymi produktami, poziomem kadry inżynierskiej i technicznej
- **Sfera polityczno-prawna:** obejmująca zagadnienia związane z zarządzaniem rozwojem lokalnym (budżet gminy, planowanie strategiczne, promocja, kapitał społeczny, współpraca lokalna i ponadlokalna).

Dodatkowo w analizie statystycznej uwzględniono dane dotyczące *województwa dolnośląskiego*, a także sąsiadujących z Ziemią Dzierżoniowską powiatów: *kłodzkiego i ząbkowickiego*.

Uzupełnieniem diagnozy były badania prowadzone z mieszkańcami, przedsiębiorcami oraz młodzieżą Ziemi Dzierżoniowskiej.

Pracę nad tworzeniem części strategicznej rozpoczęto od sformułowania wizji rozwoju – w trakcie pierwszego warsztatu z udziałem liderów lokalnych

reprezentujących wszystkie wspólnoty samorządowe. Następnie zostały określone kierunki i cele strategiczne oraz operacyjne strategii rozwoju.

W kolejnych rozdziałach przedstawiono rekomendacje wdrażania Strategii – zawierające najważniejsze wnioski dotyczące budowy systemu wdrażania, opartego o współpracę z instytucjami, podmiotami z obszaru funkcjonalnego oraz monitoring i ewaluację strategii, czyli założenia dotyczące monitorowania realizacji Strategii oraz zalecenia odnoszące się do jej ewaluacji.

Dokument dostosowano do dokumentów strategicznych polityki Unii Europejskiej, aby móc korzystać ze środków finansowych w nowym okresie programowania 2014 – 2020. Projekt Strategii opracowano z uwzględnieniem zasad zgodności programowej z podstawowymi dokumentami krajowymi, regionalnymi i lokalnymi.

Dokument Strategii poddany został konsultacjom społecznym:

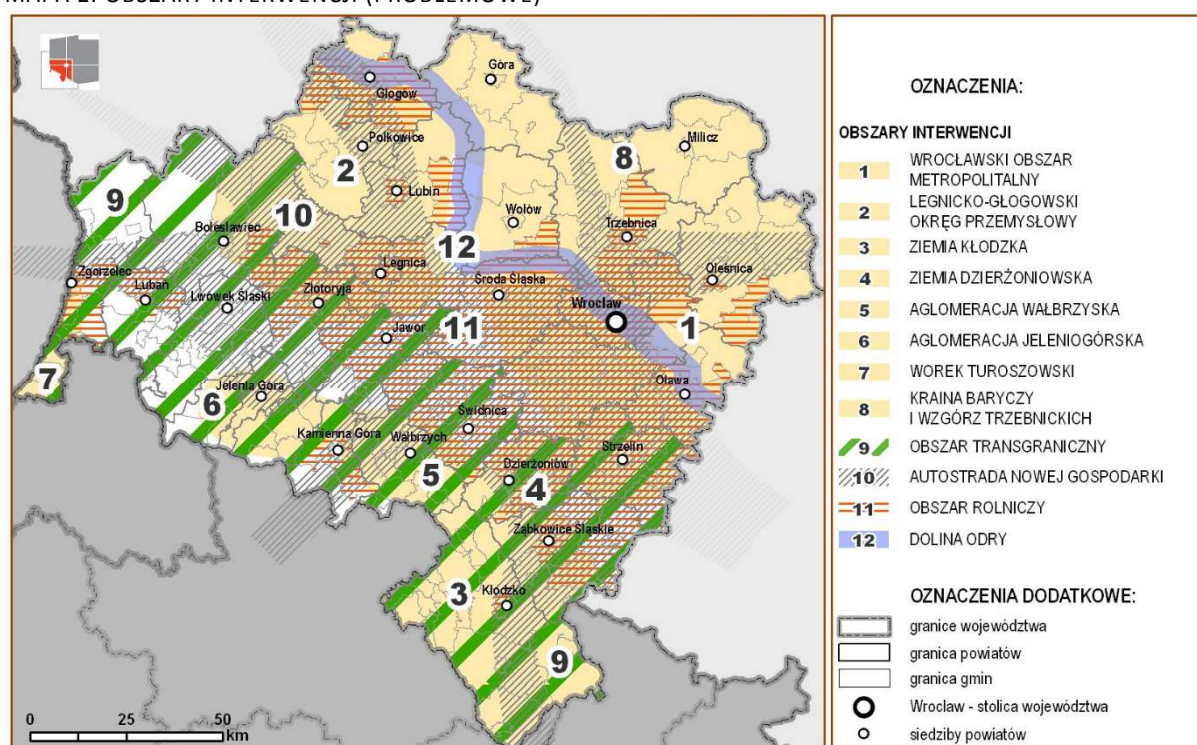
- **10 grudnia 2014r. w Bielawie**, w Art. Inkubatorze, ul. Piastowska 19, dla mieszkańców Bielawy i Pieszyc, godz. 10.00-13.00,
- **11 grudnia 2014r. w Dzierżoniowie**, sala DOK, ul. Świdnicka 23, dla mieszkańców Gminy Dzierżoniów, godz. 10.00-13.00,
- **11 grudnia 2014r. w Dzierżoniowie**, sala DOK, ul. Świdnicka 23, dla mieszkańców Dzierżoniowa, godz. 13.30-15.30,
- **12 grudnia 2014r. w Piławie Górnej**, sala MOK, ul. Piastowska 40, dla mieszkańców Piławy Górnej i Niemczy, godz. 10.00-13.00,
- **12 grudnia w Łagiewnikach**, sala GOKBiS, ul. Wrocławska 2, dla mieszkańców gminy Łagiewniki, godz. 13.30-15.30.

Redaktorzy dokumentu pragną serdecznie podziękować wszystkim uczestnikom konsultacji za wkład merytoryczny w ostateczny kształt dokumentu Strategii.

2 Diagnoza stanu społeczno- gospodarczego Ziemi Dzierżoniowskiej

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego z perspektywą do 2020 roku definiuje Ziemię Dzierżoniowską jako jeden z dwunastu obszarów problemowych w województwie dolnośląskim¹. Opisuje Ziemię Dzierżoniowską jako enklawę rozproszonego, policentrycznego osadnictwa z dominującymi ośrodkami miejskimi (Dzierżonów, Bielawa, Pieszyce, Łagiewniki, Niemcza, Piława Górna), wśród terenów atrakcyjnych przyrodniczo, o silnych tradycjach i dużym potencjale przemysłowym. Obszar ten charakteryzuje się wysokim bezrobociem, wynikającym z upadku istniejących tu kiedyś dużych firm branży tekstylno - włókienniczej i elektrotechnicznej.

MAPA 2. OBSZARY INTERWENCJI (PROBLEMOWE)



Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego z perspektywą do 2020 roku.

Wśród istotnych, odnoszących się do Ziemi Dzierżoniowskiej, uwarunkowań wewnętrznego rozwoju przestrzennego województwa dolnośląskiego można wymienić:

¹ Obszar problemowy, zgodnie z definicją art. 2 pkt 7 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2012r. poz. 647 z późn. zm.), jest to „obszar szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych wskazany w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lub w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”.



- **Uwarunkowania rozwoju sieci osadniczej**, w których zespół miast Dzierżoniów-Bielawa-Pieszce został wskazany jako ośrodek o dużym potencjale dla rozwoju przestrzennego województwa dolnośląskiego w sferze osadniczej,
- **Uwarunkowania związane ze sferą techniczną** w odniesieniu do systemów transportowych, gdzie Dzierżoniów jest głównym węzłem komunikacyjnym, miastem, w którym krzyżują się szlaki drogowe i kolejowe (Dzierżoniów jako węzeł będący głównym generatorem ruchu),
- **Uwarunkowania dla rozwoju sfery społecznej**, wśród których wskazuje się położenie Ziemi Dzierżoniowskiej w obszarze koncentracji negatywnych cech demograficznych i społecznych (oprócz gminy Łagiewniki). Dla obszarów tych charakterystyczne są zjawiska depopulacji (odpływ i ubytek ludności), obejmujące głównie tereny peryferyjne, oddalone od większych uprzemysłowionych ośrodków regionalnych oraz często nieposiadające dobrych połączeń komunikacyjnych z ośrodkami rozwojowymi,
- **Uwarunkowania dla rozwoju sfery gospodarczej**, wynikające z położenia zespołu dzierżoniowskiego w paśmie rozwoju działalności produkcyjnej (pasmo Głogów-Polkowice-Lubin-Legnica-Jawor-Strzegom-Wałbrzych-Świdnica-zespół dzierżoniowski) oraz przynależności do obszarów aktywności gospodarczej (z uwagi na obecność SSE).

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego z perspektywą do 2020 roku wskazuje w kontekście uwarunkowań przestrzennych rozwoju regionu, na **położenie Ziemi Dzierżoniowskiej w obrębie obszaru objętego silnymi powiązaniem funkcjonalnymi z Wrocławiem** (tzw. Wrocławski Obszar Integracji). Obszar ten charakteryzuje się wysoką gęstością zaludnienia i oddziaływaniem procesów rozwojowych wynikających z sąsiedztwa dynamicznie rozwijającej się aglomeracji. Oddziaływanie aglomeracji wrocławskiej na procesy zachodzące w obrębie Ziemi Dzierżoniowskiej nie są rozłożone równomiernie w przestrzeni. Silniejsze powiązania ze stolicą województwa wykazują gminy położone w korytarzu drogi krajowej nr 8 (gmina Łagiewniki, gmina Niemcza).

Ponadto Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego wskazuje na położenie w przestrzeni tzw. Sudeckiego Obszaru Integracji, który obejmuje południowy obszar województwa dolnośląskiego o specyficznych uwarunkowaniach rozwoju wyróżniającymi się peryferyjnym położeniem w województwie. Obszar ten cechuje się wieloma barierami rozwojowymi, wynikającymi m.in. ze słabej dostępności transportowej, depopulacji, dużego bezrobocia i utrudnionych warunków prowadzenia inwestycji prorozwojowych i infrastrukturalnych (specyfika terenów górskich i podgórszych).



W odniesieniu do systemów transportowych **Dzierżoniów jest głównym węzłem komunikacyjnym, miastem, w którym krzyżują się szlaki drogowe i kolejowe** (Dzierżoniów jako węzeł będący głównym generatorem ruchu). Przez Dzierżoniów przebiega większość głównych dróg oraz linia kolejowa na 137 Katowice – Nysa – Kamieniec Ząbkowicki – Świdnica – Legnica, nazywana też Podsudecką Magistralą Kolejową (PMK). Dzierżoniów jako miasto powiatowe i centrum Ziemi Dzierżoniowskiej jest jednocześnie miejscem, które odwiedzane jest codziennie przez niemal połowę mieszkańców Ziemi Dzierżoniowskiej³. Wynika to z funkcji administracyjnej i usługowej oraz koncentracji działalności gospodarczej na obszarze tego miasta.

Istotne znaczenie dla układu komunikacyjnego Ziemi Dzierżoniowskiej posiada także miejscowość Łagiewniki, gdzie spotykają się najważniejsze drogowe połączenia, tj. DK 8 Wrocław-Kudowa Zdrój stanowiąca element korytarza europejskiego E67 (Finlandia – Estonia – Łotwa – Litwa – Polska – Czechy), DK 39 Łagiewniki – Strzelin – Wiązów – Brzeg – Namysłów – Kamienna – Baranów – Kępno oraz DW nr 384, która jest ciągiem komunikacyjnym obsługującym zespół miast Dzierżoniów – Bielawa – Pieszyce.

Kluczowe znaczenie dla dostępności komunikacyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej posiada DK nr 8, będąca częścią europejskiej trasy E67 łączącej Północ Europy (Kraje Bałtyckie, Finlandia) z Europą Środkową, łącząca obszar Ziemi Dzierżoniowskiej z aglomeracją wrocławską oraz korytarzem transportowym opartym na autostradzie A4 (III Paneuropejski Korytarz Transportowy Sieci TEN-T). Polityka transportowa jest jedną z kluczowych polityk UE mających istotny wpływ na zagospodarowanie przestrzeni kraju. Jej kluczowym elementem jest Transeuropejska Sieć Transportowa (TEN-T). Przebieg sieci TEN-T tworzonej z punktu widzenia interesów transportowych całej Unii Europejskiej oraz realizacja odpowiedniej jakości inwestycji są kluczowe dla możliwości rozwojowych UE, powiększania dostępności terytorialnej oraz podwyższania konkurencyjności miast.⁴

Dostępność komunikacyjna stolicy województwa wykazuje się zróżnicowaniem w obrębie obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej. Dystans z Wrocławia do Łagiewnik możliwy jest do pokonania najszybciej w 45 min., do Dzierżoniowa w 55 min. a do Bielawy potrzeba około 60 min. W rzeczywistości pokonanie tego odcinka w dzień roboczy wymaga czasu dłuższego o dodatkowe 10 – 15 min, wydłużając czas podróży do Bielawy, oddalonej od centrum Wrocławia o 64 km do 75 min. W tym samym czasie możliwe jest osiągnięcie węzła Bolesławiec autostrady A4 oddalonego o 120 km. Dostępność drogowa Ziemi Dzierżoniowskiej poprawiła się dzięki inwestycji związanej z przebudową drogi wojewódzkiej nr 384 na odcinku Dzierżoniów – Łagiewniki.

Budowa drogi ekspresowej S8 na odcinku Wrocław – Kudowa Zdrój wydaje się być kluczową inwestycją dla poprawy dostępności drogowej nie tylko Ziemi Dzierżoniowskiej, ale także sąsiednich powiatów kłodzkiego oraz ząbkowickiego, jak również dla wyzwań rozwojowych całego regionu.

Przewoźnikiem świadczącym usługi komunikacji kolejowej na terenie powiatu dzierżoniowskiego są Koleje Dolnośląskie Sp. z o. o. Transport kolejowy odbywa się jedyną w powiecie czynną linią kolejową nr 137 Katowice-Legnica (Podsudecka Magistrala Kolejowa) z wykorzystaniem dworca kolejowego w Dzierżoniowie oraz przystanków kolejowych w Mościsku Dzierżoniowskim oraz Piławie Górnej. Aktualny rozkład jazdy pociągów Kolei Dolnośląskich Sp. z o. o. obejmuje 12 kursów na terenie powiatu dzierżoniowskiego, zapewniających połączenia w kierunku Stanowic, Kłodzka, Wrocławia i Polanicy Zdrój. Przez teren powiatu przebiegają również 4 nieczynne linie kolejowe: linia kolejowa nr 304 Brzeg-Strzelin-Łagiewniki Dzierżoniowskie, linia kolejowa nr 310 Kobierzyce-Łagiewniki Dzierżoniowskie-Piława Górna, linia kolejowa nr 327 Bielawa-Srebrna Góra-Radków oraz linia kolejowa nr 341 Dzierżoniów-Bielawa.

³ Raport z badań ilościowych: Połowa wszystkich badanych (49,6%) odwiedza codziennie, a aż 80,3% przynajmniej raz w tygodniu.

⁴ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

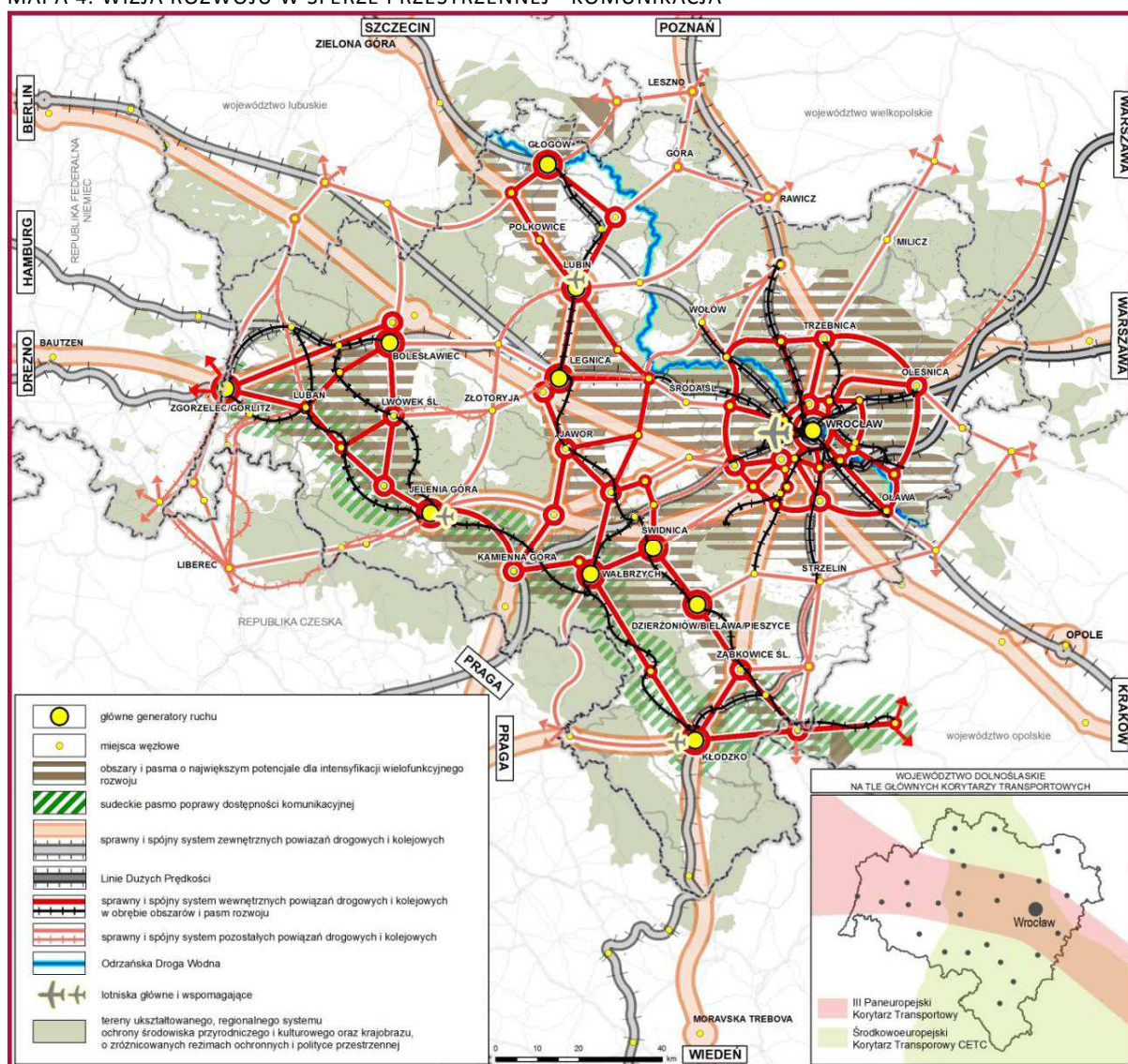


Dostępność kolejowa stolicy Dolnego Śląska z obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej przekracza 120 min. Tym samym komunikacja kolejowa odgrywa marginalne znaczenie w komunikacji zbiorowej Ziemi Dzierżoniowskiej. KPZK 2030 wskazuje na potrzebę powiązania największych miast kraju siecią nowoczesnych linii kolejowych. **Zespół miast Dzierżoniów-Bielawa-Pieszycy zamieszkuje łącznie 75240 osób⁵**, będąc jedną z większych zwartych aglomeracji miejskich na Dolnym Śląsku (po Wrocławiu, Wałbrzychu, Legnicy, Jeleniej Górze). Podstawą systemu komunikacyjnego kraju powinny być multimodalne węzły przesiadkowe, zapewniające łatwy dostęp do przystanków, integrację taryfową i rozkładową. Szczególne znaczenie, w kontekście wyzwań rozwoju kraju ma powiązanie komunikacyjne aglomeracji dzierżoniowskiej z aglomeracją wrocławską. **Efektywny i nowoczesny system komunikacyjny wspierać będzie wymianę wiedzy oraz tworzenie powiązań kooperacyjnych zarówno biznesowych, jak też instytucji publicznych. Tym samym przyczyniać się będzie do wzrostu konkurencyjności obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej.**

Organizatorem publicznego transportu zbiorowego na terenie gmin Bielawa, Dzierżoniów, gmina wiejska Dzierżoniów, Pieszycy, Piława Górna, Niemcza i Stoszowice (powiat ząbkowicki) jest Gmina Bielawa. W związku z wymogami ustawy o publicznym transporcie zbiorowym w 2014 roku uchwalono Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla gmin dla których organizatorem transportu zbiorowego jest Gmina Bielawa. **Organizacja publicznego transportu zbiorowego powinna objąć także gminę Łagiewniki, jako istotną lokalizację dla powiązań komunikacyjnych aglomeracji dzierżoniowskiej z aglomeracją wrocławską.**

⁵ GUS, 2013

MAPA 4. WIZJA ROZWOJU W SFERZE PRZESTRZENNEJ - KOMUNIKACJA



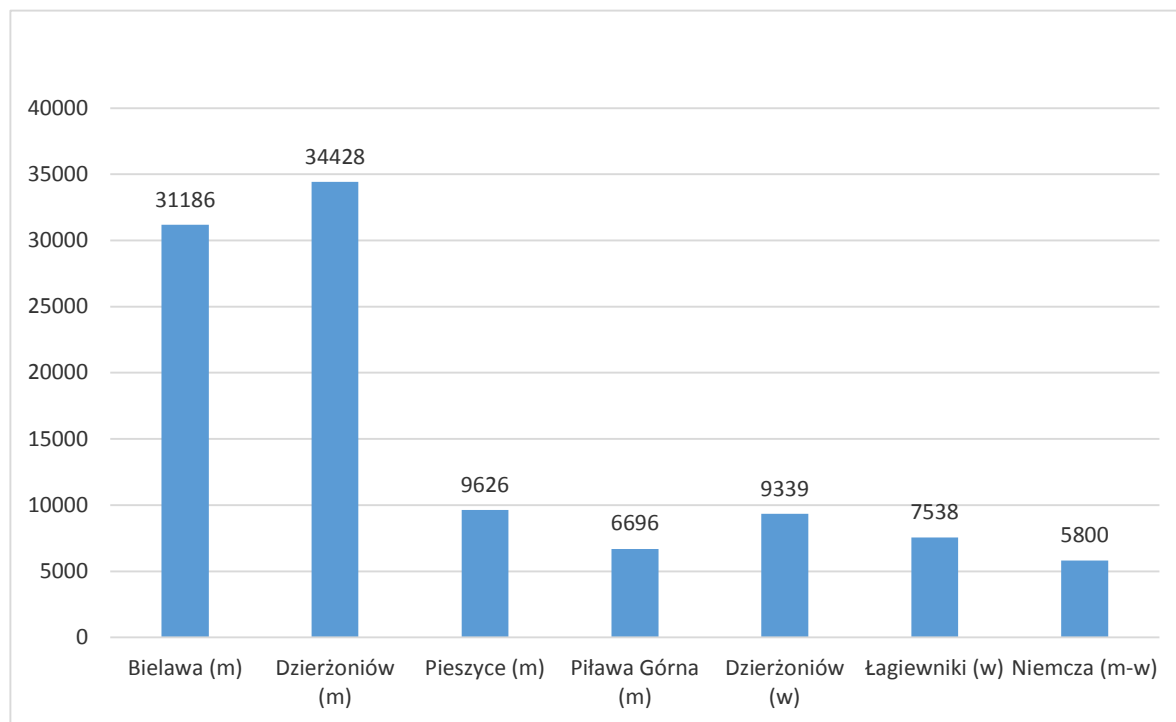
Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego z perspektywą do 2020 roku.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego wskazuje Ziemię Dzierżoniowską jako obszar koncentracji negatywnych cech demograficznych i społecznych, charakteryzującym się zjawiskiem depopulacji (odpływem i ubytkiem ludności). Wskazuje, że procesy te zachodzą dynamiczniej na obszarach peryferyjnie położonych względem ośrodków regionalnych oraz nieposiadających dobrych połączeń komunikacyjnych z ośrodkami rozwojowymi. **W tym kontekście poprawa dostępności komunikacyjnej (drogowej i kolejowej) z aglomeracją wrocławską wydaje się być jednym z priorytetów strategicznych rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej.**

W 2013 roku obszar Ziemi Dzierżoniowskiej zamieszkiwany był przez 104 613 osób. Największymi ośrodkami powiatu są miasta Dzierżonów (34 428 mieszkańców) oraz Bielawa (31 186 mieszkańców). Niemal dziesięć tysięcy osób zamieszkiwało miasto Pieszyce (9 626 osób), a także gminę wiejską Dzierżonów (9 339 osób). Najmniejszą ze względu na liczbę mieszkańców jednostką administracyjną jest gmina miejsko-wiejska Niemcza, licząca 5 800 mieszkańców. **Powiat dżerżonowski na tle województwa**

dolnośląskiego i kraju wyróżnia się wysokim stopniem urbanizacji. W 2013 roku ludność miejska stanowiła aż 81,3% ogółu mieszkańców tego regionu, podczas gdy miasta w sąsiadującym powiecie ząbkowickim zamieszkiwało jedynie 44,9% ludności, a w powiecie kłodzkim – 64,4% osób.

WYKRES 1. LICZBA LUDNOŚCI GMIN POWIATU DZIERŻONIOWSKIEGO



Źródło: BDL/GUS. Rok 2013.

Szczególnym zagrożeniem dla procesów rozwojowych zachodzących na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej są migracje, w tym odpływ młodych ludzi do dynamiczniej rozwijających się aglomeracji **oraz bardzo niskie wskaźniki urodzeń** i postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Decyzje migracyjne oraz decyzje związane z powiększeniem rodziny w największym stopniu uwarunkowane są czynnikami natury ekonomicznej. W najbliższej przyszłości można prognozować dalszy odpływ mieszkańców z Ziemi Dzierżoniowskiej. Jak wynika z badań co piąty mieszkaniec (20,2%) przeniósłby się do większego miasta w Polsce. O wyjeździe za granicę myśli 8,2% ankietowanych. Deklaracje dot. opuszczenia Ziemi Dzierżoniowskiej są szczególnie wysokie wśród młodych w wieku 18-24 lat.⁶

⁶ Wyniki badań ilościowych

MAPA 5. SALDO MIGRACJI NA 1000 LUDNOŚCI – ŚREDNIA DLA OKRESU 2009 – 2013 W UJĘCIU ROCZNYM⁷



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS za lata 2009 – 2013

Analiza ludności ze względu na ekonomiczne grupy wieku wskazuje na pogłębiający się problem starzenia się społeczeństwa, zachodzący we wszystkich jednostkach administracyjnych Ziemi Dzierżoniowskiej. Zjawisko starzenia się społeczeństwa najmocniej obserwowane jest w największych miastach powiatu dzierżoniowskiego: w Dzierżoniowie osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowią jedynie 14,8% mieszkańców, zaś w Bielawie – 15%. Natomiast aż 22,7% ludności Dzierżoniowa i 21,3% ludności Bielawy to osoby w wieku poprodukcyjnym.

Niemal we wszystkich jednostkach administracyjnych zmniejsza się liczba urodzeń. W 2013 roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców powiatu dzierżoniowskiego urodziło się 7,9 dzieci, co było wynikiem znacznie niższym od średniej wojewódzkiej, wynoszącej 8,9. **Przekłada się to na ubytek liczby ludności wskutek ujemnego przyrostu naturalnego.** W powiecie dzierżoniowskim przyrost naturalny wynosił w 2013 roku -4,4 na 1000 ludności. Najniższe przyrosty naturalne dotyczą w powiecie dzierżoniowskim ośrodków miejskich: Bielawy (-6,1), Dzierżoniowa (-5,2) oraz Pieszyc (-4,0). Jedynie w Łagiewnikach w 2013 roku wystąpił dodatni przyrost naturalny wynoszący 0,4 w przeliczeniu na 1000 ludności. **Należy podkreślić, iż ujemne wskaźniki przyrostu naturalnego na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej notowane są w dłuższej perspektywie czasowej, co jest zjawiskiem szczególnie niekorzystnym. Przeciwdziałanie tym zjawiskom powinno być traktowane przez Zarządzających Ziemi Dzierżoniowską jako jedno z wyzwań strategicznych.**

⁷ Uwaga: w tym samym czasie wg danych GUS w województwie dolnośląskim saldo migracji na 1000 ludności wyniosło 0,3, w kraju, -0,18, w powiecie kłodzkim -2,5, w powiecie ząbkowickim -2,66, w powiecie dzierżoniowskim -1,38.

MAPA 6. URODZENIA ŻYWE NA 1000 LUDNOŚCI - ŚREDNIA DLA OKRESU 2009 – 2013 W UJĘCIU ROCZNYM⁸



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS za lata 2009 – 2013.

MAPA 7. PRZYROST NATURALNY NA 1000 LUDNOŚCI - ŚREDNIA DLA OKRESU 2009 – 2013 W UJĘCIU ROCZNYM⁹



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS za lata 2009 – 2013.

Problem niskiej dzietności nie jest problemem tylko Ziemi Dzierżoniowskiej i powinien być rozpatrywany w szerszym, ogólnokrajowym kontekście. Kontekst ten wynika z sytuacji społeczno-gospodarczej kraju – z jednej strony nadrobienia zaległości rozwojowych wobec rozwiniętych krajów Europy Zachodniej (dynamiczny na tle

⁸ Uwaga: w tym samym czasie wg danych GUS w województwie dolnośląskim urodzenia żywe na 1000 ludności wyniosły 9,64, w kraju, 10,26, w powiecie kłodzkim 8,64, w powiecie ząbkowickim 8,8, w powiecie dzierżoniowskim 8,62.

⁹ Uwaga: w tym samym czasie wg danych GUS w województwie dolnośląskim przyrost naturalny na 1000 ludności wyniósł -0,54, w kraju, 0,32, w powiecie kłodzkim -1,4, w powiecie ząbkowickim -1,06, w powiecie dzierżoniowskim -1,84.



Europy rozwój gospodarczy kraju, wzrost poziomu wykształcenia społeczeństwa) – z drugiej strony z problemów charakterystycznych dla Europy – takich jak wysoki odsetek osób młodych bez pracy, zmiany modelu konsumpcyjnego i modelu życia oraz charakterystycznych dla Polski – związanych z niską konkurencyjnością gospodarki. Na wymiar demograficzny polityki rozwoju istotny wpływ ma polityka społeczna kraju, w tym funkcjonujący model pomocy społecznej oraz system edukacyjny, które nie do końca odpowiada na współczesne wyzwania rynku pracy i potrzeby pracodawców.

Wyzwaniem polityki demograficznej kraju będzie również wykorzystanie potencjału społecznego wynikającego ze zwiększenia długości życia, a z drugiej strony poniesienie kosztów społeczno-ekonomicznych skutków zmian w strukturze wieku społeczeństwa.

Wymiar demograficzny w postaci wspierania polityki prorodzinnej i dostosowania regionu do zachodzących procesów migracyjnych jest jednym z kierunków interwencji Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020. Zarządzający Ziemią Dzierżoniowską powinni wspierać działania podejmowane na szczeblu regionalnym i krajowym na rzecz kształtowania polityki prorodzinnej, a także podejmować działania na rzecz integracji społecznej (zwiększenia aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz zmniejszenia ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych).

Kluczowe dla odwrócenia niekorzystnych trendów demograficznych będzie poprawa sytuacji ekonomicznej mieszkańców oraz poprawa bezpieczeństwa i stabilności zatrudnienia, w szczególności osób młodych, wchodzących na rynek pracy.

Możliwe to będzie poprzez zwiększenie konkurencyjności gospodarki Ziemi Dzierżoniowskiej oraz wzrost liczby miejsc pracy.

Stopa bezrobocia w powiecie dzierżoniowskim w 2013 roku wynosiła 19,9%, co stanowiło aż 148,5% średniej krajowej.

Liczba osób pracujących w powiecie dzierżoniowskim w 2013 roku wynosiła 15 600 osób i była jedynie o 0,7% wyższa niż w 2009 roku. Wzrost liczby pracujących na przestrzeni lat 2009-2013 dotyczył Bielawy (o 7,2%), miasta Dzierżoniowa (o 1,6%) oraz Pieszyc (o 0,8%). W tym samym okresie odnotowano spadek liczby pracujących w Piławie Górnej (o 21,3%), gminie wiejskiej Dzierżoniów (o 11,4%), gminie miejsko-wiejskiej Niemczy (o 5,8%) oraz Łagiewnikach (o 4%).

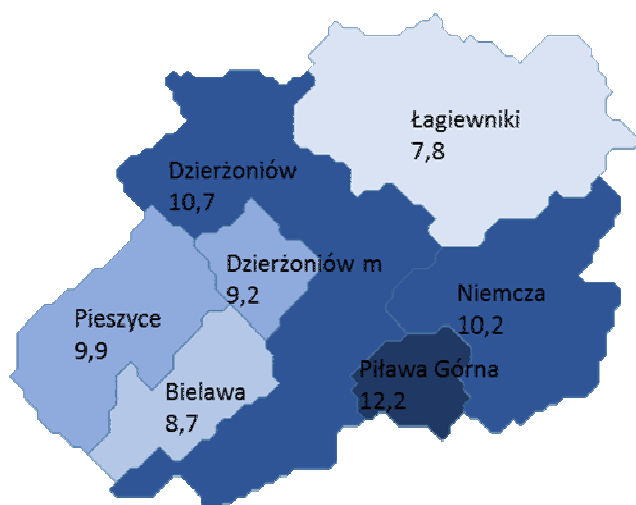
Liczba zarejestrowanych bezrobotnych na terenie powiatu dzierżoniowskiego w 2013 roku wynosiła 6 280 osób i była o 22,4% niższa niż w 2009 roku, pomimo, że w tym samym czasie zanotowano wzrost liczby pracujących jedynie o 101 osób. Świadczy to o braku dynamicznych zmian na rynku pracy lub nawet stagnacji, tj. liczba miejsc pracy osiągnęła względnie stały poziom. W tym aspekcie Ziemia Dzierżoniowska wypada korzystniej na tle sąsiednich powiatów – w powiecie kłodzkim oraz ząbkowickim w latach 2009-2013 wystąpił spadek liczby pracujących, odpowiednio o 3,4% i 5,4%.

Z danych demograficznych wynika, że za spadek liczby bezrobotnych na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej w największym stopniu odpowiada przechodzenie ludności z kategorii wieku produkcyjnego do poprodukcyjnego oraz migracje poza obszar Ziemi Dzierżoniowskiej.

Powyższe wnioski potwierdzają wyniki badań ilościowych, które wskazują, że zdecydowana większość osób badanych, które pracują zarobkowo posiadają miejsce pracy na terenie powiatu dzierżoniowskiego – 92,5%. Osoby pracujące poza powiatem dzierżoniowskim najczęściej wskazywały na Świdnicę oraz Wrocław.¹⁰

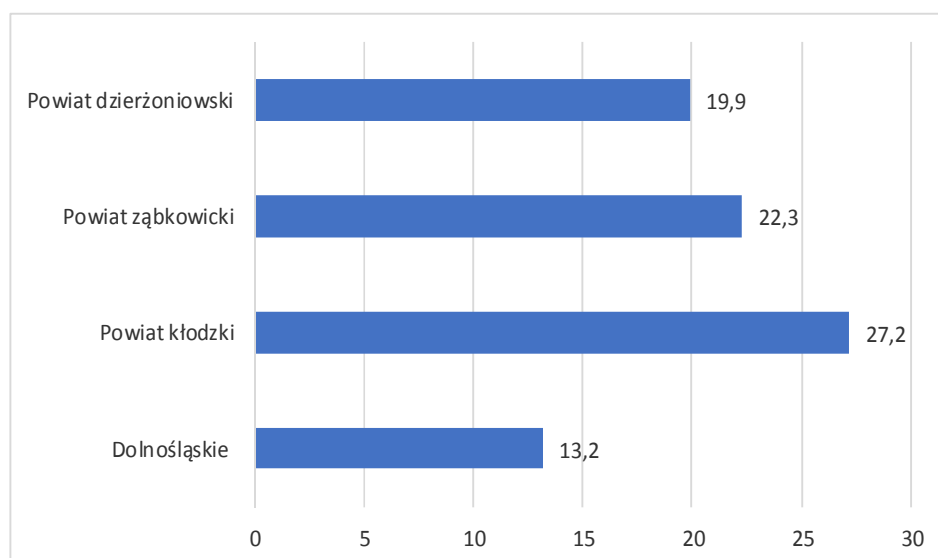
¹⁰ Wyniki badań ilościowych

MAPA 8. UDZIAŁ BEZROBOTNYCH ZAREJESTROWANYCH W LICZBIE LUDNOŚCI W WIEKU PRODUKCYJNYM¹¹



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS za lata 2009 – 2013.

WYKRES 2. STOPA BEZROBOCIA W POWIATACH DZIERŻONIOWSKIM, ZĄBKOWICKIM, KŁODZIM ORAZ W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM



Źródło: Opracowanie własne. GUS 2013.

Wśród bezrobotnych w powiecie dzierżoniowskim w 2013 roku 25,6% stanowiły osoby w wieku 25-34 lata, 22,3% osoby w wieku 45-54 lata, 19,4% osoby w wieku 35-44 lata, 19,1% osoby w wieku 55 i więcej lat, a 13,6% osoby w wieku 24 i mniej lat. Bezrobotni zarejestrowani w powiecie dzierżoniowskim legitymowali się najczęściej wykształceniem gimnazjalnym i niższym (32,4%). Znaczny był również udział bezrobotnych z wykształceniem zasadniczym zawodowym (27,7%) czy

¹¹ Uwaga: w tym samym czasie wg danych GUS w województwie dolnośląskim udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wyniósł 7,14, w kraju, 8,22, w powiecie kłodzkim 13,24, w powiecie ząbkowickim 11,64, w powiecie dzierżoniowskim 10,16.



policealnym i średnim zawodowym (22,8%). Mniejszy był udział bezrobotnych posiadających wykształcenie średnie ogólnokształcące (9,6%) oraz wyższe (7,5%). **Wśród bezrobotnych zarejestrowanych w powiecie dzierzoniowskim największą grupę stanowiły osoby pozostające bez pracy 3 miesiące i mniej (32%).** Udział bezrobotnych przez pozostających bez pracy przez okres 3-6 miesięcy wynosił 17,9%, 6-12 miesięcy 22,2%, 12-24 miesięcy – 17%, a powyżej 24 miesięcy – 10,9%. Wśród bezrobotnych z powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku **60,1% osób nie posiadało wykształcenia średniego, 46% stanowiły osoby długotrwale bezrobotne, 31,8% bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych, a 31,4% osoby powyżej 50 roku życia.**

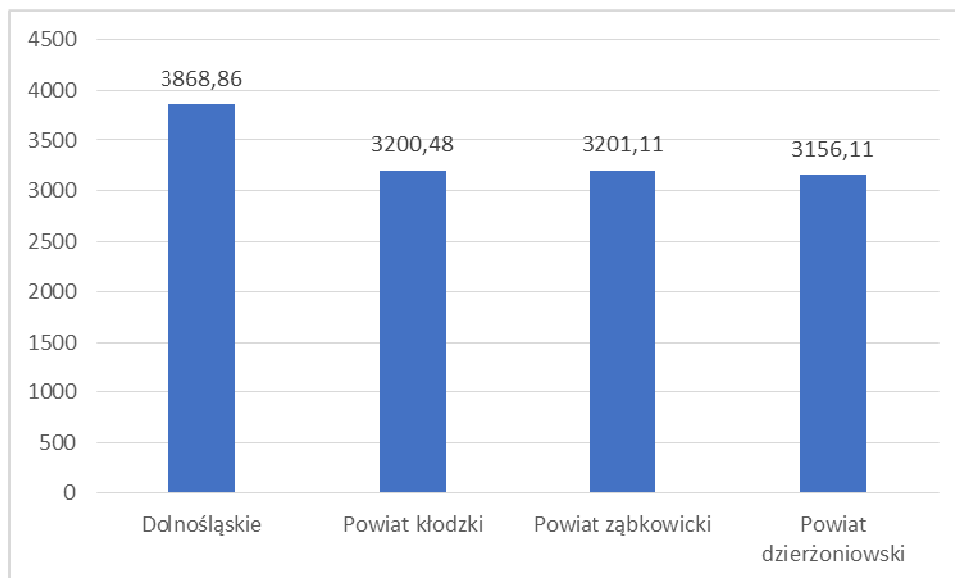
W kontekście powyższych danych oraz wyzwań strategicznych rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej szczególnego znaczenia nabierają kwestie wsparcia procesów, których efektem będzie **wzrost zatrudnienia osób młodych oraz podnoszenie kwalifikacji i kompetencji zawodowych.** Działania te powinny uwzględniać potrzeby przedsiębiorców i być dostosowane do przeobrażeń związanych z tworzącą się nowoczesną gospodarką, a szczególną wagę zarządzający Ziemią Dzierżoniowską powinni poświęcić zadaniom związanych ze wzmocnieniem i rozwojem edukacji zawodowej, a także wyższej inżynierskiej, przy wykorzystaniu zasobów instytucji otoczenia biznesu oraz potencjału przedsiębiorców. **Konieczne są także działania mające na celu dalsze wzmocnienie systemu infrastruktury edukacyjnej, naukowej oraz IT.** Wpłynie to pozytywnie na poprawę konkurencyjności firm zlokalizowanych na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej oraz zwiększy atrakcyjność inwestycyjną.

Kształcenie kadr na potrzeby lokalnej gospodarki, podobnie jak poprawa dostępności komunikacyjnej i logistycznej wpłynie na poprawę atrakcyjności inwestowania oraz konkurencyjność firm działających na tym obszarze. Docelowo poprawa konkurencyjności firm i inwestycje w kapitał ludzki przyczyniać się będą do poprawy sytuacji ekonomicznej mieszkańców. **Przeciętne wynagrodzenie w powiecie dzierzoniowskim** wynosiło w 2013 roku 3 156,11 zł brutto i było o 510,98 zł wyższe niż w 2009 roku. Dalszy wzrost wynagrodzeń będzie jednym z mierników wzrostu konkurencyjności firm zlokalizowanych na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej. Warto przy tym zaznaczyć, że mimo wzrostu w ciągu ostatnich lat powiat dzierzoniowski nadal cechował się wynagrodzeniami niższymi niż w sąsiednich samorządach: w powiecie kłodzkim przeciętne wynagrodzenie brutto wynosiło 3 200,48 zł, zaś w powiecie ząbkowickim 3 201,11 zł oraz zdecydowanie niższymi od średniej dla województwa dolnośląskiego, wynoszącej 3868,86 zł.

Zaledwie co piąty mieszkaniec Ziemi Dzierżoniowskiej (19,8%) stwierdził, że sytuacja materialna jego rodziny jest wystarczająco dobra, by można było odłożyć lub zainwestować pieniądze. Podobnie liczna grupa (18,4%) wskazała z kolei, że pieniędzy nie wystarcza im nawet na bieżące wydatki. Najlicniejsza grupa (61,8%) uznała, że ma wystarczająco pieniędzy, by zaspokoić jedynie bieżące wydatki.¹²

¹² Wyniki badań ilościowych

WYKRES 3. PRZECIĘTNE WYNAGRODZENIE BRUTTO W ZŁ W POWIATACH DZIERŻONIOWSKIM, ZĄBKOWICKIM, KŁODZIM ORAZ W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM



Źródło: Opracowanie własne. GUS 2013.

Poprawa konkurencyjności dzierżoniowskich firm oraz inwestycje w kapitał ludzki przyczyniać się będą do likwidacji zjawiska, które bardzo trudno zdefiniować lokalnie i określić jego ramy i wielkość – tzw. szarej strefy. Według Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową, w 2014 roku szara strefa stanowiła w Polsce 19,5 procent produktu krajowego brutto. Jednym z elementów szarej strefy jest tzw. nieformalna działalność gospodarcza, podejmowana jest głównie przez osoby fizyczne odpłatnie świadczące usługi na rzecz innych. W działalność nieformalną zaangażowana jest w dużym stopniu tzw. marginalna siła robocza. W jej skład wchodzi m. in. bezrobotni z niewielkimi szansami na znalezienie pracy na rynku z powodu niskich kwalifikacji bądź nieumiejętności utrzymania się na nim oraz studenci i uczniowie. **Na obecność szarej strefy na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej wskazywać mogą dane dot. bezrobocia (60,1% osób nie posiadało wykształcenia średniego, 46% stanowiły osoby długotrwale bezrobotne, 31,8% to bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych).**

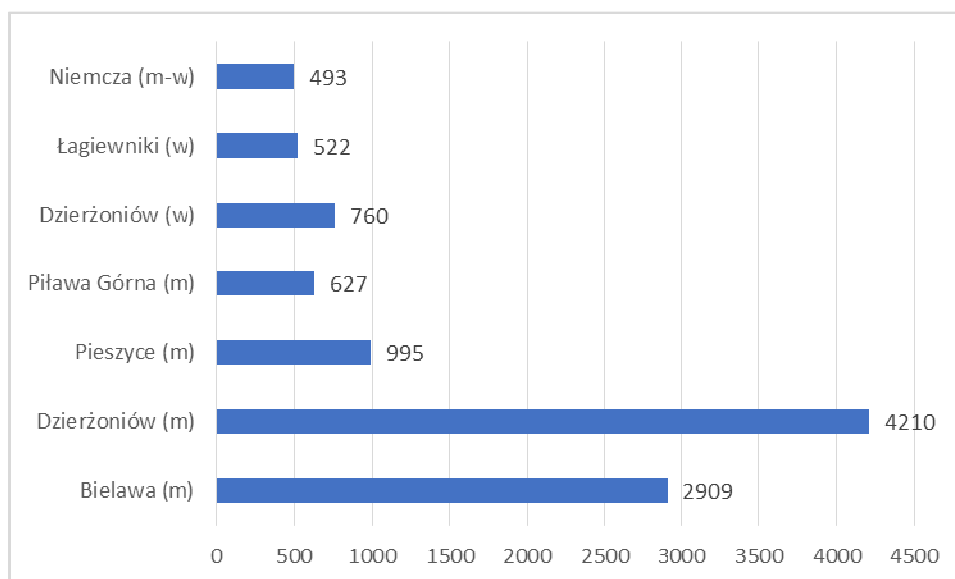
Na osobną uwagę zasługuje także zjawisko kobiet na rynku pracy, w szczególności w gminach Niemcza oraz Dzierżoniów, gdzie kobiety stanowiły **mniej niż połowę wszystkich pracujących: 47% w Niemczy oraz jedynie 30,8% w gminie wiejskiej Dzierżoniów.** W przypadku obu gmin na przestrzeni lat 2009-2013 odsetek kobiet wśród pracujących zmalał: w Niemczy o 3,7%, zaś w Dzierżoniowie o 3,5%.

Ziemia Dzierżoniowska charakteryzuje się posiadaniem bogatych tradycji związanych z przemysłem włókienniczym („Bielbaw” i „Bieltex” w Bielawie, „Silesiana” w Dzierżoniowie), elektronicznym („Diora” w Dzierżoniowie) i kamieniarskim (gmina Piława Górna). W wyniku przemian ustrojowych, które objęły również sferę gospodarczą, struktura przemysłu na terenie powiatu znacznie się zmieniła. **Powstające firmy specjalizują się głównie w przemyśle chemicznym i elektromechanicznym,** a produkcja obejmuje m.in. spawarki i prostowniki elektryczne, materiały budowlane, części metalowe, armaturę sanitarną, wodociągową i gazową, ale także meble, odzież czy oprawki okularowe oraz inne towary i produkty.

Zakłady produkcyjne w powiecie koncentrują się w strefach aktywności gospodarczej, głównie podstrefie Dzierżoniów Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest – Park” (zatrudnienie na poziomie 2106 osób w 2013 roku). Przedsiębiorcy prowadzą swoje działalności również w podstrefach WSSE w Bielawie, a także Bielawskim i Dzierżoniowskim Parku Przemysłowym. Cechą charakterystyczną powiatu dzierżoniowskiego jest niewielka liczba firm dużych (zatrudniających 250 i więcej pracowników) oraz koncentracja większych podmiotów gospodarczych w Dzierżoniowie. Natomiast większość mieszkańców powiatu znajduje zatrudnienie w małych firmach handlowych i usługowych, a także produkcyjnych i rzemieślniczych.

Jak pokazują dane statystyczne liczba osób pracujących w powiecie dzierżoniowskim w 2013 roku wynosiła 15 600 osób i była jedynie o 0,7% wyższa niż w 2009 roku, co wskazuje na stagnację na rynku pracy.

WYKRES 4. LICZBA PODMIOTÓW ZEREJESTROWANYCH W REGON W GMINACH POWIATU DZIERŻONIOWSKIEGO



Źródło: Opracowanie własne. GUS 2013.

Program wspierania przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy powinien być jednym z kluczowych przedsięwzięć dla rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej i opierać powinien się przede wszystkim na podnoszeniu konkurencyjności miejscowych firm oraz przyciąganiu nowych inwestycji.

Główne obszary aktywności przemysłowej i gospodarczej na terenie powiatu dzierżoniowskiego tworzone są obecnie przez podstrefy Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest Park” oraz tereny Bielawskiego Parku Przemysłowego i Dzierżoniowskiego Parku Przemysłowego. Usługi wsparcia i wzmacniania lokalnych przedsiębiorców realizują przede wszystkim Bielawski Inkubator Przedsiębiorczości, Dzierżoniowski Inkubator Przedsiębiorczości, Dolnośląski Inkubator Art-Przedsiębiorczości, Dzierżoniowskie Centrum Biznesu, Gminne Centra Informacji (w Bielawie, Piławie Górnej i Niemczy), Centrum Aktywizacji Społecznej w Dzierżoniowie oraz podmioty oferujące instrumenty wsparcia finansowego.

Przedsiębiorcy z Ziemi Dzierżoniowskiej wśród czynników istotnych dla swojej działalności gospodarczej postrzegają m. in. przejrzystość regulacji prawnych, pomoc lokalnych instytucji oraz jakość obsługi przez lokalne instytucje władzy samorządowej. Jak wynika z badań część miejscowych przedsiębiorców planuje rozszerzenie działalności gospodarczej (25%). Wśród potencjalnych kierunków rozwoju najczęściej przedsiębiorcy



deklarują chęć rozszerzenia działalności na rynek ogólnopolski (11%) oraz zagraniczny (7%). Planowane rozszerzenie działalności dotyczy przede wszystkim wprowadzenia nowych usług (15%). Wśród spodziewanych inwestycji dominuje zakup sprzętu (71%). Dość ważne są też inwestycje w pracowników – prawie połowa (48%) przedsiębiorców zamierzających wprowadzać inwestycje zamierza zatrudniać (32%) lub szkolić swoich pracowników (16%).

Władze samorządowe oraz instytucje otoczenia biznesu powinny wspierać miejscowych przedsiębiorców np. poprzez działania o charakterze promocji gospodarczej, wspieranie powiązań sieciowych i klastrowych oraz współpracę przy kształceniu kadr dla gospodarki.

Mieszkańcy Ziemi Dzierżoniowskiej są zdania, że władze samorządowe powinny w pierwszej kolejności wspierać lokalną przedsiębiorczość (46,5% wskazań), przed infrastrukturą drogową (36,7%) oraz utrzymaniem ładu przestrzennego i wsparciem kultury (każde po 24,%).¹³

Przedsiębiorcy Ziemi Dzierżoniowskiej dobrze wyrażają się o infrastrukturze wodno-kanalizacyjnej (47%), gazowej (49%) oraz energetycznej (49%), oświaty (41%).

Wysoko oceniają także potencjał lokalnych kadr. Wśród przedsiębiorców panuje opinia, że zasoby ludzkie w ich otoczeniu dobrze odpowiadają na potrzeby związane z lokalnym rynkiem pracy – 55% respondentów odpowiedziało raczej tak, a w ogóle pozytywną opinię wyraziło 59% osób. **Szkolnictwo zawodowe na terenie powiatu dzierżoniowskiego jest bardzo rozbudowane.** W technikach i zasadniczych szkołach zawodowych oferowane są kierunki, które można określić jako „tradycyjne”, ale również innowacyjne, dzięki którym absolwenci zyskują unikalne i pożądane na rynku pracy kwalifikacje i umiejętności. Dzierżoniowskie szkoły zawodowe prowadzą również szereg zróżnicowanych zawodowych kursów kwalifikacyjnych dla dorosłych, umożliwiających zdobycie nowych oraz podniesienie posiadanych kwalifikacji. **Uczniowie dzierżoniowskich szkół uzyskują** również wysokie wyniki na egzaminach maturalnych. W czerwcu 2014 roku zdawalność egzaminu maturalnego wśród maturzystów z powiatu dzierżoniowskiego kształtowała się na poziomie 75,6%, tj. znacznie więcej niż wynosiła średnia wojewódzka (69,3%). Dzięki temu powiat dzierżoniowski uplasował się na trzecim miejscu w województwie pod względem zdawalności egzaminu maturalnego. Powyższe dane oraz **pozytywne opinie przedsiębiorców można wykorzystać przy realizacji działań marketingu gospodarczego – ukierunkowanych na przyciągnięcie nowych inwestycji.**

Marketing gospodarczy powinien być uzupełnieniem działań związanych z przygotowaniem terenów inwestycyjnych i uzbrojeniem ich w niezbędną infrastrukturę techniczną i komunikacyjną. Przyciąganie nowych inwestycji zaowocuje tworzeniem nowych miejsc pracy. Ważnym zadaniem zarządzających Ziemią Dzierżoniowską powinno być jednocześnie wspieranie powiązań gospodarczych oraz wsparcie tworzenia i umacnianie specjalizacji w określonych branżach i dziedzinach. Niewątpliwym atutem jest działalność licznych organizacji wsparcia biznesu.

Na tle pozostałych samorządów powiat dzierżoniowski wyróżnia się ilością firm z branż przemysłowych i budowlanych. Ich udział w ogóle przedsiębiorstw na terenie powiatu wynosił w 2013 roku 23,3%, przewyższając średnią wojewódzką wynoszącą 19,7%. Dzierżoniów i Bielawa charakteryzowały się wyższym niż w pozostałych gminach odsetkiem firm prowadzących szeroko rozumiane usługi (sekcje G-U): 79% i 77,3%.

W przypadku gmin Łagiewniki, Dzierżoniów oraz Niemcza istotne znaczenie w gospodarce posiada rolnictwo. W sekcji rolnictwo odnotowano w gminie Łagiewniki

¹³ Wyniki badań ilościowych

8,4% podmiotów zarejestrowanych ogółem w REGON, w gminie wiejskiej Dzierżoniów 6,2%, a w gminie Niemcza 3,9%.

Zasobem Ziemi Dzierżoniowskiej jest przestrzeń. Umożliwia to rozwój różnych form energetyki odnawialnej. Ograniczeniem w wykorzystaniu przestrzeni jest występowanie cennych przyrodniczo obszarów oraz obszarów górskich, jak również konieczność ochrony zasobów glebowych.

Uwarunkowania przyrodnicze, historyczne i kulturowe sprawiają, iż obszar powiatu dzierżoniowskiego jest bogaty w zabytki i atrakcje. Z zasobów tych można z powodzeniem czerpać jako czynników rozwoju społeczno-gospodarczego, z jednej strony jako elementów wpływających na rozwój turystyki w regionie, z drugiej zaś – aktywizujących i jednoczących społeczności lokalne.

Jedną z największych atrakcji przyrodniczych powiatu dzierżoniowskiego są **Góry Sowie**, będące częścią Sudetów Środkowych. W celu ochrony walorów przyrodniczych, kulturowych i estetycznych obszaru Gór Sowich w 1991 roku na powierzchni 8 140,67 ha utworzono **Krajobrazowy Park Gór Sowich. Masyw Ślęży** podlega ochronie w ramach utworzonego w 1988 roku **Ślężańskiego Parku Krajobrazowego**. Ślężański Park Krajobrazowy jest obszarem bardzo urozmaiconym pod względem flory i fauny, znajduje się na obszarze gmin: Dzierżoniów oraz Łagiewniki. Kolejnym ważnym obszarem o znacznych walorach przyrodniczych są **Wzgórza Niemczańskie**. Osią Wzgórz jest rzeka Ślęza, lewobrzeżny dopływ Odry, mający swoje źródła ok. 12 km na południe od Niemczy, w okolicach wsi Bobolice. Interesującymi obiektami przyrodniczymi na terenie powiatu są również: Góra Parkowa z wieżą widokową – malownicze tereny rekreacyjne położone niemal w centrum Bielawy, Łysa Góra – wzgórze (365 m n.p.m.) wznoszące się nad wschodnią częścią Bielawy, z którego można podziwiać panoramę miasta i Góry Sowie, Koci Grzbiet z platformą widokową – do szczytu na wysokości 651 m n.p.m. prowadzi oznaczony szlak turystyczny z Bielawy oraz Arboretum w Wojsławicach – filia Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, będąca jedną z największych atrakcji na Dolnym Śląsku, a także kraju.

Zasoby przyrodnicze, historyczne i kulturowe umożliwiają rozwój różnych form turystyki, w szczególności turystyki aktywnej (pieszej i rowerowej) oraz agroturystyki. Należy podkreślić, że turystyka jako część gospodarki nie odgrywa znaczącej roli w dochodach Ziemi Dzierżoniowskiej. Dla porównania – liczba udzielonych noclegów w sąsiednim powiecie kłodzkim była wyższa prawie 17-krotnie.¹⁴ **Poszczególne samorządy powinny skupić się na realizacji efektywniejszych działań na rzecz turystyki, poprzez szeroko rozumianą współpracę lokalną i ponadlokalną, integrację promocji turystycznej w ramach działań promocji i marketingu całego obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej oraz realizację wybranych przedsięwzięć poprawiających infrastrukturę turystyczną.** Infrastruktura turystyczna oraz walory przyrodnicze są jednym z elementów kształtujących jakość życia mieszkańców, umożliwiając aktywne spędzanie czasu wolnego. Rozwój infrastruktury dróg i ścieżek rowerowych wspierać będą lokalny system komunikacji.

Na jakość życia oprócz sytuacji na lokalnym rynku pracy oraz atrakcyjności przyrodniczej wpływa jakość świadczonych przez samorządy usług publicznych. Zdecydowana większość usług publicznych realizowanych na rzecz mieszkańców Ziemi Dzierżoniowskiej uzyskała średnie oceny, w których przeważały oceny pozytywne nad negatywnymi. Najlepiej ocenione zostało wychowanie przedszkolne. Relatywnie najlepiej ocenione zostały też takie usługi publiczne, jak: edukacja w gimnazjum, edukacja w szkole podstawowej, jakość dostarczanej wody, częstotliwość odbioru odpadów,

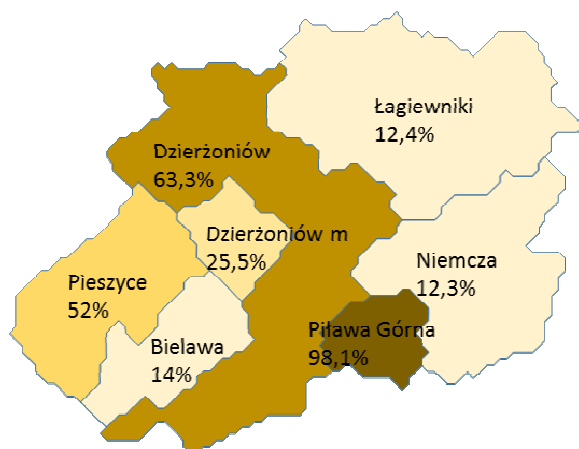
¹⁴ Liczba udzielonych noclegów wg GUS 2013: powiat kłodzki 1104663, powiat dzierżoniowski 65211

edukacja w szkole zawodowej i średniej oraz cena dostarczanej wody i odprowadzanych ścieków. Najgorzej ocenione zostało zwalczanie bezrobocia.

Zdecydowanie więcej mieszkańców powiatu dzierzoniowskiego jest zdania, że sytuacja w poszczególnych dziedzinach życia w okresie ostatnich dwóch lat poprawiła się niż, że się pogorszyła. Dziedziną, w przypadku której najczęściej ankietowanych mówiło o poprawie sytuacji jest infrastruktura techniczna – stan dróg i chodników. Drugie miejsce pod względem polepszenia sytuacji zajmuje infrastruktura sportowo-rekreacyjna, a trzecie parki i zieleń miejska. W kontekście pogorszenia się sytuacji w okresie ostatnich dwóch zdecydowanie najczęściej mówiono o służbie zdrowia. Relatywnie wysokie wskaźniki pogorszenia jakości usług odnotowano także w przypadku oświaty oraz bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Na sposób i jakość świadczenia usług publicznych niewątpliwie wpływ mają procesy zachodzące pomiędzy poszczególnymi jednostkami terytorialnymi, określane mianem związków funkcjonalnych. Najsilniejsze związki funkcjonalne występują w gminach, w których zlokalizowane są bezpośrednie strefy podmiejskie. Na przestrzeni ostatnich lat obserwuje się w Polsce dynamiczne zmiany w przestrzeniach podmiejskich, związanych z rozwijającą się strefą zabudowy mieszkaniowej oraz gospodarczej. **Barierą w rozwoju takich obszarów może być brak spójności studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, a w dalszej kolejności także miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie pod kątem zadbania o to, aby bilans trendów demograficznych i zapotrzebowania na nowe tereny do zabudowy był rozpatrywany w skali całego obszaru funkcjonalnego.**

MAPA 9. UDZIAŁ POWIERZCHNI OBJĘTEJ MIEJSCOWYMI PLANAMI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO W POWIERZCHNI GMIN



Źródło: Opracowanie własne. GUS 2012.

Można oczekiwać, iż obszary wiejskie Ziemi Dzierżoniowskiej będą miejscem, na którym występować będzie zjawisko suburbanizacji. Niekontrolowany rozwój budownictwa powoduje rozwój rozproszonych form osadniczych. Koszty budowy infrastruktury technicznej w zabudowie rozporoszonej są wyższe. Wyższe są także koszty utrzymania tej infrastruktury. Niekontrolowany rozwój budownictwa wpływa negatywnie na ład przestrzenny.

Konieczne jest m. in. wdrożenie odpowiedniego systemu regulacji i decyzji, pozwalającego na kontrolowanie procesów suburbanizacji, planowanie na obszarach rozwojowych i stosowanie planowania funkcjonalnego, uwzględniającego również aspekt społeczny oraz ochronę krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. W planowanych

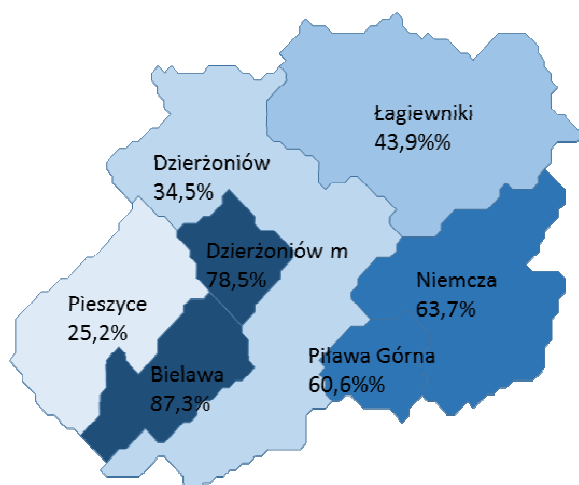
systemach regulacji i decyzji oraz monitoringu zjawisk przestrzennych utrzymana zostanie zasada uwzględniania aspektów ochrony środowiska.¹⁵

Planowanie funkcjonalne powinno być elementem realizacji polityki zagospodarowania przestrzennego całego obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej. Nieuporządkowany system gospodarki przestrzennej wywołuje konkretne skutki w sferze społecznej i gospodarczej. Są nimi przede wszystkim problemy społeczne w postaci patologii, alienacji, frustracji i konfliktów wynikające z segregacji społecznej (zabudowa przedmieść bazująca na zamkniętych osiedlach pozbawionych przestrzeni publicznych przyjaznych mieszkańcom, terenów zielonych, dogodnego dostępu do dobrej jakości usług publicznych, degradacja śródmieść i wielkopłytowych osiedli oraz popegeerowskich zespołów zabudowy wielorodzinnej).¹⁶

Coraz silniej odczuwane jest przestrzennie niedopasowanie oferty usług publicznych, w tym podstawowych usług publicznych, w szczególności w stosunku do zmieniających się w przestrzeni potrzeb demograficznych (z jednej strony rozproszenie grup społecznych, z drugiej nadmierny spadek popytu w szybciej starzejących się centrach miast).¹⁷

Obszar Ziemi Dzierżoniowskiej wykazuje się m. in. nierównomiernym stopniem rozwoju infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Różny poziom rozwoju infrastruktury kanalizacyjnej w gminach powiatu dzierżoniowskiego warunkował również zróżnicowanie odsetka ludności korzystającej z kanalizacji: najczęściej osób korzystało z niej w Bielawie (87,3%), zaś najmniej w Pieszycach (25,2%)¹⁸. Inwestycję w system kanalizacji wydają się być priorytetem także dla gmin wiejskich Łagiewniki oraz Dzierżoniów.

MAPA 10. KORZYSTAJĄCY Z INSTALACJI KANALIZACYJNEJ W % OGÓŁU MIESZKAŃCÓW



Źródło: Opracowanie własne. GUS 2012.

Aby osiągnąć wyznaczone cele rozwoju Ziemia Dzierżoniowska powinna być sprawnie zarządzana – w sposób skuteczny, efektywny i partnerski, poprzez coraz bardziej zintegrowane działania obejmujące cały obszar oraz aktywną współpracę z mieszkańcami.

¹⁵ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

¹⁶ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

¹⁷ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

¹⁸ GUS, 2013

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030 podkreśla, że istotnym elementem zmian w zakresie zwiększania sprawności i efektywności państwa jest sposób jego organizacji: struktura, podział kompetencji i odpowiedzialności, mechanizmy koordynacji i współpracy oraz umiejętność zarządzania procesami, tak by państwo mogło skutecznie reagować na wyzwania wynikające z uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych. „Sprawne zarządzanie” dotyczy zarówno naczelných organów państwa, centralnej administracji rządowej i podległych jej instytucji, jak i podmiotów funkcjonujących na różnych poziomach terytorialnego podziału kraju, tj. administracji rządowej w terenie oraz administracji samorządowej.

Z kolei KPZK 2030 podkreśla, że konieczna jest też zmiana filozofii i zdecydowane przejście od modelu administrowania do zarządzania rozwojem. Kluczową kwestią jest właściwe – a więc równocześnie realistyczne i ambitne – określanie celów rozwojowych i zaprojektowanie instrumentów ich realizacji, a następnie podejmowanie konsekwentnych działań prowadzących do ich urzeczywistnienia. **Zarządzanie rozwojem wymaga nie tylko determinacji władzy publicznej, lecz także partnerskiego zaangażowania ze strony uczestników społeczeństwa obywatelskiego i większego otwarcia się instytucji publicznych na idee i rozwiązania płynące od obywateli.**

MAPA 11. FUNDACJE, STOWARZYSZENIA I ORGANIZACJE SPOŁECZNE NA 10 TYS. MIESZKAŃCÓW



Źródło: Opracowanie własne. GUS 2013.

Liderzy Ziemi Dzierżoniowskiej wskazywali na konkretne korzyści, jakie wynikają z współpracy. Szczególnie zwracano uwagę na możliwość skorzystania z doświadczeń Partnerów i wymiany doświadczeń czy poznania dobrych praktyk z innych gmin. Istotne jest również to, że współpraca gmin pozwoliłaby na racjonalizację wydatków, wsparcie przy pozyskiwaniu środków zewnętrznych dla mniej doświadczonych Partnerów czy pomoc dla biedniejszych ośrodków.

Szczególnym przejawem dobrowolnej współpracy jednostek tworzących powiat dzierżoniowski jest podpisane w 2012 roku Partnerstwo Powiatu Dzierżoniowskiego. Cele partnerstwa obejmują kreowanie i koordynowanie wspólnych interesów jednostek samorządów skierowanych na rozwój społeczno-gospodarczy oraz kształtowanie ładu przestrzennego na obszarze jednostek samorządu terytorialnego tworzących Partnerstwo: Powiatu Dzierżoniowskiego, Gminy Miejskiej Dzierżoniów, Gminy Bielawa, Gminy Pieśzyce, Gminy Dzierżoniów, Gminy Łagiewniki, Gminy Niemcza,



Gminy Piława Górna. **Partnerstwo Powiatu Dzierżoniowskiego przyjęło następującą misję:**

„Naszą misją jest wspieranie rozwoju gospodarczego, społecznego i przestrzennego Ziemi Dzierżoniowskiej w partnerstwie z samorządami gminnymi oraz sektorem biznesowym i pozarządowym. Chcemy wspólnie kreować Ziemię Dzierżoniowską jako silny i spójny subregion na mapie województwa dolnośląskiego”.

3 Analiza SWOT

Syntezę ustaleń diagnostycznych przedstawiono przy pomocy narzędzia analizy SWOT. Polega ona na określeniu mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń mogących wpłynąć na rozwój Ziemi Dzierżoniowskiej.

Analiza SWOT obejmuje analizę:

- Mocnych stron, tj. uwarunkowań wewnętrznych (endogenicznych), czyli elementów rzeczywistości mających pozytywny charakter z punktu widzenia jego przyszłego rozwoju (wszystko to, co stanowi zaletę ziemi Dzierżoniowskiej).
- Słabych stron, tj. uwarunkowań wewnętrznych o negatywnym charakterze (wszystko to, co stanowi barierę rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej).
- Szans, tj. uwarunkowań zewnętrznych (egzogenicznych) o charakterze pozytywnym. Jako szanse uwzględnione zostały te zagadnienia, których źródła leżą poza obszarem Ziemi Dzierżoniowskiej lub poza zakresem kompetencji władz publicznych działających na jej obszarze (szanse korzystnej zmiany Ziemi Dzierżoniowskiej).
- Zagrożeń, tj. uwarunkowań zewnętrznych mających negatywny wpływ na dalszy rozwój Ziemi Dzierżoniowskiej (niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej).

Poszczególne czynniki rozwojowe poddane zostały analizie i ocenie pod kątem celów rozwojowych Ziemi Dzierżoniowskiej w trakcie warsztatów strategicznych.

TABELA 1. ANALIZA SWOT – MOCNE I SŁABE STRONY ZIEMI DZIERŻONIOWSKIEJ

Waga	Czynniki wewnętrzne	Waga	Czynniki wewnętrzne
1,0	MOCNE STRONY	1,0	SŁABE STRONY
0,35	Korzystne uwarunkowania dla rozwoju gospodarczego związane z koncentracją działalności przemysłowej, licznymi organizacjami i instytucjami otoczenia biznesu, wysokim poziom kształcenia lokalnych kadr, dostępnością atrakcyjnych terenów inwestycyjnych oraz dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną i społeczną (stanowiącą zaplecze dla kadr), w tym obwodnica Dzierżoniowa.	0,35	Koncentracja negatywnych zjawisk demograficznych , w tym migracje – w szczególności odpływ młodych ludzi do dynamiczniej rozwijających się aglomeracji, bardzo niskie wskaźniki urodzeń i postępujący proces starzenia się społeczeństwa.
0,3	Wysokie walory środowiska , wynikające z uwarunkowań przyrodniczych, historycznych i kulturowych umożliwiające rozwój turystyki oraz kształtujące wysokiej jakości rolniczą przestrzeń produkcyjną – stanowiące potencjał do rozwoju konkurencyjnego rolnictwa oraz zaliczane do walorów środowiska zasoby naturalne oraz zasoby przestrzeni – umożliwiające rozwój różnych form energetyki odnawialnej.	0,2	Wysokie bezrobocie , w tym wśród osób młodych oraz niskie kwalifikacje zawodowe osób bezrobotnych – co skutkuje występowaniem szarej strefy. Problem bezrobocia wśród kobiet, zwłaszcza w gminach Niemcza oraz Dzierżoniów.

0,15	Silnie zurbanizowany obszar ze znacznym kapitałem ludzkim i gospodarczym, którego biegunem wzrostu są Dzierżonów – Bielawa – Pieszyce - jedna z większych aglomeracji dolnośląskich.	0,2	Niska konkurencyjność¹⁹ i innowacyjność gospodarki Ziemi Dzierżonowskiej, której przejawem są m. in. niskie nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw, brak wzrostu zatrudnienia oraz niskie wynagrodzenia – które były zdecydowanie niższe od średniej dolnośląskiej. Niższy, w porównaniu do średniej dolnośląskiej poziom rozwoju indywidualnej przedsiębiorczości.
0,15	Dobry poziom jakości usług publicznych realizowanych na rzecz mieszkańców Ziemi Dzierżonowskiej w szczególności kształcenia i edukacji, usług komunalnych takich jak: dostarczanie wody, odbiór odpadów, a także względnie dobry poziom rozwoju infrastruktury technicznej, w tym dróg, chodników.	0,15	Nierównomierność rozwoju obszaru w zakresie dostępu do usług publicznych , w szczególności wskutek nierównomiernego rozwoju infrastruktury technicznej, w tym wodno-kanalizacyjnej, zróznicowanej dostępności komunikacyjnej (w tym niedostatecznie rozwiniętego systemu komunikacyjnego) oraz wskutek koncentracji działalności gospodarczej na obszarze miast Dzierżonów – Bielawa – Pieszyce (problem bezrobocia oraz problemy społeczne wyraźniejsze na obszarze gmin wiejskich).
0,05	Współpraca lokalna na rzecz rozwoju Ziemi Dzierżonowskiej , której szczególnym przejawem dobrowolnej współpracy jednostek tworzących powiat dzierżonowski jest podpisane w 2012 roku Partnerstwo Powiatu Dzierżonowskiego, jak również współpraca różnych instytucji i organizacji działających na obszarze Ziemi Dzierżonowskiej, np. instytucji otoczenia biznesu, kształcenia, jednostek pomocy społecznej	0,1	Niedostateczna jakość przestrzeni publicznej oraz ładu przestrzennego wynikająca m. in. z niedostatecznej spójności studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, a w dalszej kolejności także miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego pod kątem planowania funkcjonalnego, które powinno być elementem realizacji polityki zagospodarowania przestrzennego całego obszaru Ziemi Dzierżonowskiej. Występowanie obszarów zdegradowanych, które znajdują się na terenie wszystkich jednostek terytorialnych Ziemi Dzierżonowskiej (tereny byłych PGR-ów, obszary przemysłowe, centra miast i inne).

TABELA 2. ANALIZA SWOT – SZANSE I ZAGROŻENIA ZIEMI DZIERŻONOWSKIEJ

Waga	Czynniki zewnętrzne	Waga	Czynniki zewnętrzne
1,0	SZANSE	1,0	ZAGROŻENIA
0,3	Możliwość pozyskiwania funduszy unijnych w perspektywie finansowej 2014-2020, w tym środków finansowanych na poprawę infrastruktury, wsparcie rozwoju przedsiębiorczości (badania, rozwój), inwestycje w kapitał ludzki Ziemi Dzierżonowskiej.	0,3	Wzrost obciążeń fiskalnych i finansowych samorządów wynikających z sytuacji budżetowej kraju – wpływających na kondycję finansową gmin – skutkujący zmniejszeniem możliwości finansowania inwestycji publicznych, ograniczonymi możliwościami wykorzystania funduszy unijnych, niższą skutecznością polityki społecznej itp.

¹⁹ Według definicji OECD konkurencyjność oznacza zdolność firm, przemysłów, regionów, krajów lub ponadnarodowych ugrupowań do sprostania międzynarodowej konkurencyjności oraz do trwałego zapewnienia wysokiej stopy zwrotu od zastosowanych czynników produkcji i wysokiego poziomu zatrudnienia.



0,2	Pozytywne zmiany społeczne w kraju, wynikające m. in. z rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, wzrostu poziomu wykształcenia, kwalifikacji zawodowych mieszkańców kraju oraz polityki prospołecznej kraju – traktującej problemy demograficzne jako ważne dla kraju i województwa – pozytywnie wpływającej na kapitał ludzki Ziemi Dzierżoniowskiej.	0,2	Utrwalające się dysproporcje w rozwoju poszczególnych obszarów w kraju, widoczne m. in. w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego aglomeracji wrocławskiej oraz Ziemi Dzierżoniowskiej, skutkujące dalszymi migracjami, konkurencyjnością o zasoby ludzkie, nowe inwestycje itp.
0,2	Uwarunkowanie związane z położeniem w przestrzeni kraju i regionu, m. in. wynikające z położenia w dynamicznie rozwijającym się regionie Dolnego Śląska, w pasie drogi krajowej nr 8 na odcinku Wrocław – Kudowa Zdrój, w obrębie obszaru objętego silnymi powiązaniami funkcjonalnymi z Wrocławiem (tzw. Wrocławski Obszar Integracji) oraz w pasie koncentracji działalności przemysłowej – których przejawem jest wysoka atrakcyjność inwestycyjna Ziemi Dzierżoniowskiej.	0,2	Nieracjonalna polityka rozwoju regionalnego, realizowana zarówno centralnie oraz regionalnie – wynikająca m. in. z konkurencyjności poszczególnych regionów kraju ze sobą o ograniczone środki finansowe na rozwój, w tym fundusze unijne w perspektywie 2014 – 2020.
0,15	Wzrost konkurencyjności polskiej gospodarki wskutek poprawy infrastruktury komunikacyjnej (m. in. rozwój sieci TEN-T), inwestycji w kapitał ludzki i innowacyjną gospodarkę, przejawiający się wzrostem dochodów polskich firm i przyciąganiem nowych inwestycji do Polski, w tym również na obszar Ziemi Dzierżoniowskiej.	0,15	Pojawiające się bariery dla rozwoju gospodarki w kraju, zwłaszcza dla sektora MŚP wynikające z problemów gospodarki światowej i UE (spadek tempa wzrostu gospodarczego), niskich nakładów na badania i rozwój (niska konkurencyjność), braku kadr, niskiego potencjału finansowania działań rozwojowych, nadmiernych obciążeń fiskalnych – skutkujące zmniejszeniem możliwości sprzedażowych firm działających w kraju i na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej.
0,15	Poprawa dostępności komunikacyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej, w szczególności dostępności aglomeracji wrocławskiej dzięki realizacji inwestycji budowy dróg ekspresowych i autostrad – w tym budowy drogi ekspresowej nr 8 oraz uruchomienia bezpośrednich połączeń kolejowych łączących Ziemię Dzierżoniowską z aglomeracją wrocławską – pozwalającej lepiej wykorzystać Ziemię Dzierżoniowską potencjał najbliższego ośrodka wzrostu (kooperacja gospodarcza, kształcenie, dostęp do kultury, rozwój turystyki, poprawa jakości życia).	0,15	Występowanie niekorzystnych zjawisk naturalnych, w tym zjawisk takich jak susze, powódzie, erozja gleb – niekorzystnie oddziałujących na wybrane sektory gospodarki np. produktywność rolnictwa – wynikające z uwarunkowań przestrzennych i środowiskowych (obszary górskie, obszary intensywnie użytkowane rolniczo, zmiany klimatyczne).

4 Analiza SWOT/TOWS

Identyfikacja sytuacji strategicznej związana jest z oceną siły powiązań czynników zewnętrznych i wewnętrznych. W zależności od powiązań szans i zagrożeń z mocnymi i słabymi stronami możemy wyróżnić kilka typów sytuacji strategicznej:

- **Strategia zachowawcza** – organizacja działa w niekorzystnym otoczeniu zewnętrznym, ale posiada silnie powiązany z zagrożeniami zewnętrznymi zespół mocnych stron, jest więc w stanie zdecydowanie odpowiedzieć na zagrożenia. W istniejącym otoczeniu nie jest się w stanie intensywnie rozwijać, gdyż zespół mocnych stron nie koresponduje z szansami otoczenia, niemniej jednak jest w stanie skutecznie przewyższać zagrożenia w oczekiwaniu na poprawę warunków zewnętrznych.
- **Strategia defensywna** – słabe strony organizacji są silnie powiązane z zewnętrznymi zagrożeniami. Strategia defensywna jest strategią nastawioną na przetrwanie.
- **Strategia agresywna** – w organizacji przeważają mocne strony, a w jego otoczeniu silnie powiązane z nimi szanse. Strategia agresywna jest strategią silnej ekspansji oraz rozwoju wykorzystującego obydwie czynniki.
- **Strategia konkurencyjna** – organizacja posiada przewagę słabych stron nad mocnymi, ale funkcjonuje w przyjaznym dla siebie otoczeniu, co pozwala mu utrzymywać swoją pozycję. Niemniej jednak słabość wewnętrzna uniemożliwia skuteczne wykorzystanie szans, które daje otoczenie zewnętrzne. Strategia konkurencyjna powinna koncentrować się na takim eliminowaniu wewnętrznych słabości, aby w przyszłości lepiej wykorzystać szanse otoczenia.

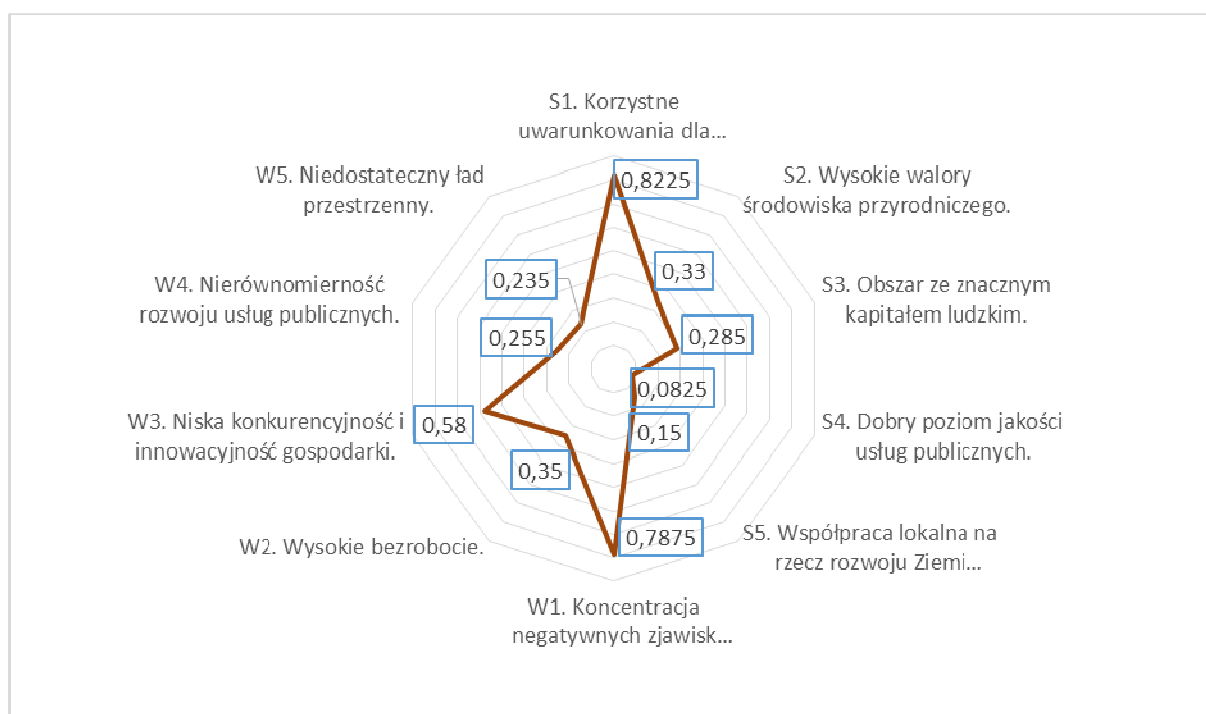
TABELA 3. ANALIZA SWOT

Mocne strony (S)	1,0	Słabe strony (W)	1,0
1. Korzystne uwarunkowania dla rozwoju gospodarczego.	0,35	1. Koncentracja negatywnych zjawisk demograficznych.	0,35
2. Wysokie walory środowiska przyrodniczego.	0,3	2. Wysokie bezrobocie.	0,2
3. Silnie zurbanizowany obszar ze znacznym kapitałem ludzkim.	0,15	3. Niska konkurencyjność i innowacyjność gospodarki.	0,2
4. Dobry poziom jakości usług publicznych.	0,15	4. Nierównomierność rozwoju obszaru w zakresie dostępu do usług publicznych.	0,15
5. Współpraca lokalna na rzecz rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej.	0,05	5. Niedostateczna jakość przestrzeni publicznej oraz ładu przestrzennego.	0,1
Szanse (O)	1,0	Zagrożenia (T)	1,0
1. Możliwość pozyskiwania funduszy unijnych.	0,3	1. Wzrost obciążeń fiskalnych i finansowych samorządów.	0,3
2. Pozytywne zmiany społeczne w kraju.	0,2	2. Utrwalające się dysproporcje w rozwoju poszczególnych obszarów w kraju.	0,2
3. Uwarunkowanie związane z położeniem Ziemi Dzierżoniowskiej w przestrzeni kraju i regionu.	0,2	3. Nieracjonalna polityka rozwoju regionalnego.	0,2
4. Wzrost konkurencyjności polskiej gospodarki.	0,15	4. Pojawiające się bariery dla rozwoju gospodarki w kraju.	0,15
5. Poprawa dostępności komunikacyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej.	0,15	5. Występowanie niekorzystnych zjawisk naturalnych.	0,15

W celu identyfikacji sytuacji strategicznej czynniki SWOT (powyżej) skonfrontowano ze sobą, poprzez próbę odpowiedzi na poniższe pytania:

1. Czy określona mocna strona pozwala wykorzystać daną szansę?
2. Czy określona mocna strona pozwala ograniczyć dane zagrożenie?)
3. Czy określona słaba strona ogranicza możliwość wykorzystania danej szansy?
4. Czy określona słaba strona potęguje dane zagrożenie?
5. Czy dana szansa wzmacnia daną silną stronę?
6. Czy dana szansa pozwala zniwelować daną słabość?
7. Czy dane zagrożenie niweluje daną silną stronę?
8. Czy dane zagrożenie uwypukla daną słabość?

WYKRES 5. KONFRONTACJA MOCNYCH I SŁABYCH STRON DO SZANS I ZAGROŻEŃ (PYTANIA 1-4).

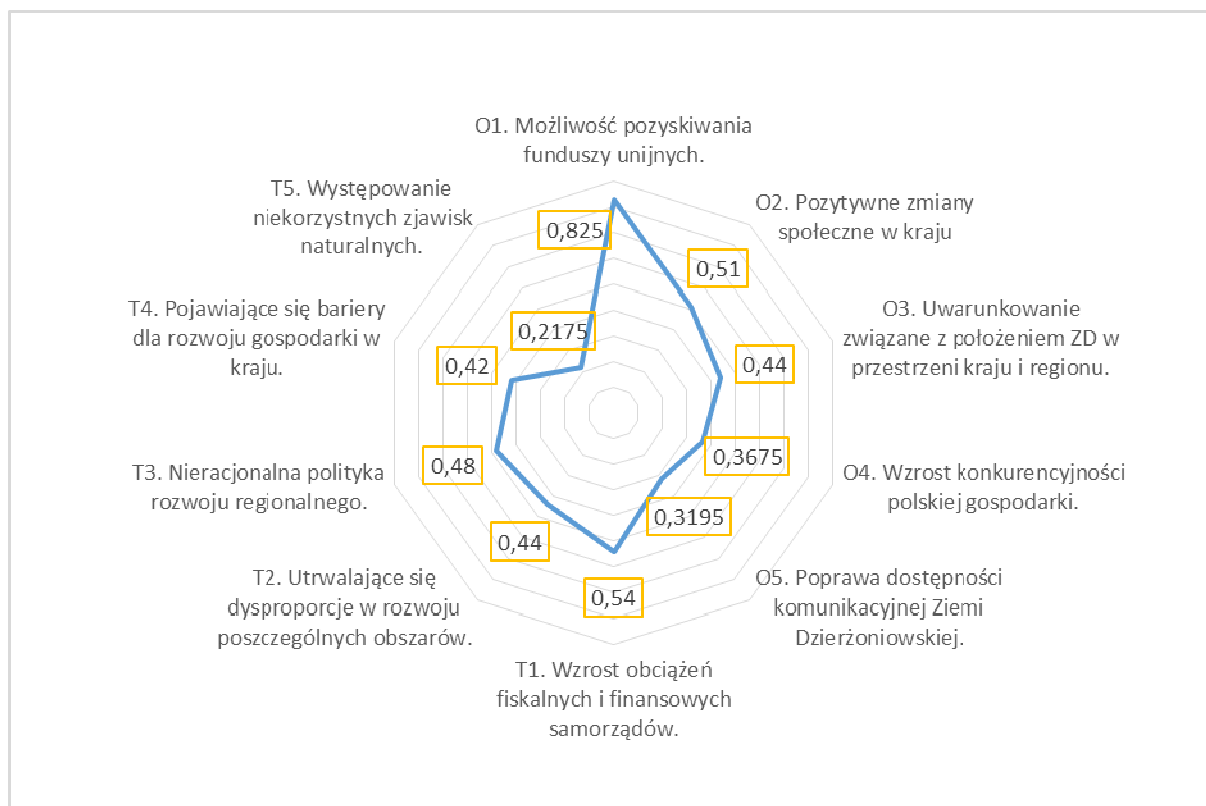


Najważniejszą mocną stroną Ziemi Dzierżoniowskiej – w konfrontacji z czynnikami zewnętrznymi, czyli szansami i zagrożeniami – są **korzystne uwarunkowania dla rozwoju gospodarczego**, związane m. in. z lokalizacją obszaru koncentracji działalności przemysłowej (Bielawa – Dzierżonów), działalnością licznych organizacji i instytucji otoczenia biznesu, wysokim poziomem kształcenia lokalnych kadr, dostępnością atrakcyjnych terenów inwestycyjnych oraz dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną i społeczną. Waga tego czynnika jest ponad dwukrotnie wyższa od następnych w kolejności, tj. **wysokich walorów środowiska przyrodniczego** oraz **potencjału kapitału ludzkiego** – wynikającego z koncentracji obszarów zurbanizowanych.

Wśród najważniejszych barier rozwoju – w konfrontacji z czynnikami zewnętrznymi – należy wymienić w pierwszej kolejności **koncentrację negatywnych zjawisk demograficznych**, związanych z migracjami, w tym odpływem młodych ludzi do dynamiczniej rozwijających się aglomeracji, niskimi wskaźnikami urodzeń i postępującym

procesem starzenia się społeczeństwa. W drugiej kolejności należy wskazać na **niską konkurencyjność i innowacyjność gospodarki Ziemi Dzierżoniowskiej**.

WYKRES 6. KONFRONTACJA SZANS I ZAGROŻEŃ DO MOCNYCH I SŁABYCH STRON (PYTANIA 5-8).



Najważniejszymi szansami – w konfrontacji z mocnymi i słabymi stronami Ziemi Dzierżoniowskiej **jest możliwość pozyskiwania funduszy unijnych** w perspektywie czasowej 2014 – 2020 na realizację inwestycji i przedsięwzięć rozwojowych, w tym środków finansowanych na poprawę infrastruktury, wsparcie rozwoju przedsiębiorczości (badania, rozwój), inwestycje w kapitał ludzki Ziemi Dzierżoniowskiej.

Z kolei wśród najważniejszych zagrożeń należy wskazać **na wzrost obciążeń fiskalnych i finansowych samorządów**, wynikających z sytuacji budżetowej kraju – wpływających na kondycję finansową gmin – skutkujących zmniejszeniem możliwości finansowania inwestycji publicznych, ograniczonymi możliwościami wykorzystania funduszy unijnych, niższą skutecznością polityki społecznej itp.. W dalszej kolejności warto wskazać na nieracjonalną politykę rozwoju regionalnego oraz utrwalające się dysproporcje w rozwoju poszczególnych obszarów w kraju.

W procesie analizy SWOT/TOWS od wewnątrz na zewnątrz (pytania 1 – 4) identyfikacja powiązań wykazała przewagę słabych stron na mocnymi (57% do 43%). W procesie analizy SWOT/TOWS od zewnątrz do wewnątrz (pytania 5 – 8) identyfikacja powiązań wykazała przewagę szans nad zagrożeniami (54% do 46%). Taki układ sugeruje wybór **strategii konkurencyjnej**. Strategia konkurencyjna powinna koncentrować się na takim eliminowaniu wewnętrznych słabości, aby w przyszłości jeszcze lepiej wykorzystać szanse otoczenia.

5 Wizja rozwoju

Wizja formułowana w ramach strategii jest swego rodzaju projekcją przyszłości, do jakiej dążą samorząd i społeczność lokalna. Wizja rozwoju opisuje pożądany stan docelowy w perspektywie kilku – kilkunastu lat. Wizja odpowiada zamierzeniom i aspiracjom oraz oczekiwaniom, wynikającym z możliwości rozwoju i wykorzystania potencjału regionu.

Dobrze sformułowana wizja składa się z dwóch głównych elementów – wyobrażanej przyszłości i nadrzędnej ideologii. Wskazuje, „kim chcemy się stać, co chcemy stworzyć i osiągnąć (wyobrażana przyszłość, która wymaga znaczących zmian i postępu) oraz definiuje czym jesteśmy i dlaczego istniejemy (niezmienna nadrzędna ideologia).

Wizja rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej została wypracowana w sposób partycypacyjny podczas konsultacji w formule warsztatów strategicznych.

Ziemia Dzierżoniowska to partnerska wspólnota samorządowa, której najcenniejszym zasobem jest kapitał ludzki – będąca atrakcyjnym miejscem do życia, w dynamicznie rozwijającym się i otwartym regionie Dolnego Śląska – charakteryzująca się konkurencyjną gospodarką, wysokim poziomem usług publicznych oraz efektywnym i zrównoważonym wykorzystaniem przestrzeni.

Konkurencyjna gospodarka rozwija się w oparciu o nowoczesne technologie i potencjał lokalnych kadr – oraz indywidualną przedsiębiorczość – w szczególności w branżach wykorzystujących lokalne zasoby (np. kamieniarstwo, walory przyrodnicze i kulturowe umożliwiające rozwój turystyki) oraz dynamicznie rozwijający handel i usługi. Gospodarka efektywnie wykorzystuje odnawialne źródła energii. Ważną rolę pełni także nowoczesne i konkurencyjne rolnictwo.

Ziemia Dzierżoniowska dba o wszystkie grupy społeczne. Wspiera osoby młode – oferując im w pierwszej kolejności wysoki poziom kształcenia i edukacji, atrakcyjne miejsca pracy oraz dogodne warunki mieszkaniowe, jak też miejsca do rekreacji i wypoczynku. Odpowiada także na wyzwania społeczne związane ze starzeniem się społeczeństwa – oferując odpowiedni poziom usług publicznych, w tym służby zdrowia. Ziemia Dzierżoniowska wspiera w szczególności rodziny z dziećmi – oferując m. in. wysoką jakość edukacji przedszkolnej i szkolnej. W imię solidarności społecznej wspiera osoby znajdujące się w trudnej sytuacji życiowej poprzez zintegrowany i efektywny system pomocy społecznej i aktywizacji zawodowej – osobom bezrobotnym pomaga skutecznie na rynku pracy – podnosząc ich kwalifikacje zawodowe – wspiera w sposób szczególny kobiety.

Ziemia Dzierżoniowska oferuje atrakcyjną i bezpieczną przestrzeń nie tylko do życia, ale również do wypoczynku. Umożliwia aktywne spędzanie wolnego czasu, w otoczeniu przyrody, przy wykorzystaniu rozwiniętej infrastruktury rekreacyjnej, która

służy także turystom. Charakteryzuje się ładem przestrzennym. Planowanie funkcjonalne i współpraca samorządów pozwala na efektywne wykorzystanie przestrzeni. Ziemia Dzierżoniowska w sposób szczególny dba o przestrzeń publiczną – realizując w sposób uspołeczniony przedsięwzięcia rewitalizacji terenów zdegradowanych – poprawiające jakość życia mieszkańców, stan środowiska naturalnego i kulturowego – prowadzące do ożywienia gospodarczego oraz poprawy ładu przestrzennego.

Ziemia Dzierżoniowska jest efektywnie zarządzana w sposób partnerski i partycypacyjny – wykorzystując potencjał sektora samorządowego, pozarządowego oraz prywatnego. Współpraca w ramach Partnerstwa Ziemi Dzierżoniowskiej stanowi modelowy przykład realizacji polityki rozwoju w skali kraju. Ziemia Dzierżoniowska otwarta jest na szeroką współpracę z sąsiednimi regionami i partnerami zagranicznymi, w tym w szczególności w ramach polityki transgranicznej.

6 Misja rozwoju

Misja, jako nadrzędny cel funkcjonowania jest krótkim, syntetycznym określeniem docelowego kierunku rozwoju ze sprecyzowaniem nadrzędnych wartości, które będą przestrzegane. Misja przybiera postać rozwiniętego zdania w czasie przyszłym zapowiadającego ogólny trend rozwojowy, zgodny z oczekiwaniami wszystkich zainteresowanych podmiotów, a zwłaszcza mieszkańców.

Misja wskazuje w jaki sposób JST Ziemi Dzierżoniowskiej powinny działać, aby osiągnąć stan docelowy czyli urzeczywistnić wizję rozwoju.

„Naszą misją jest wspieranie rozwoju gospodarczego, społecznego i przestrzennego Ziemi Dzierżoniowskiej w partnerstwie z samorządami oraz sektorem biznesowym i pozarządowym. Chcemy wspólnie kreować Ziemię Dzierżoniowską jako silny, spójny i otwarty subregion na mapie województwa dolnośląskiego”²⁰

²⁰ Misja jest jednocześnie misją Partnerstwa Ziemi Dzierżoniowskiej oraz misją przyjętą przez Strategię Rozwoju Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2014 – 2020

7 Cele strategiczne, operacyjne, zadania

Struktura Strategii została zbudowana w oparciu o elementy składowe wzajemnie sobie podległe w hierarchii ważności (cele i wynikające z nich zadania). Osiąganiu wizji służą wyznaczone cele i obszary priorytetowe, które mają charakter ogólny i określają pożądane stany i procesy rozwojowe oraz wynikające z nich zadania.

Priorytety i cele strategiczne, zdefiniowane na podstawie diagnozy, w sposób bezpośredni nawiązują do wizji i misji. Realizacja zadań prowadzi do osiągnięcia celów. Zadania eliminować będą zdiagnozowane problemy oraz pozwolią wykorzystać szanse.

Numeracja celów strategicznych nie oznacza ich hierarchii ważności. Wszystkie cele są równie ważne.

Strategia wskazuje 6 celów strategicznych w obszarach priorytetowych rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej.

TABELA 4. CELE STRATEGICZNE I PRIORYTETY ROZWOJOWE ZIEMI DZIERŻONIOWSKIEJ

Lp.	Cel strategiczny	Priorytety
<i>Priorytety ujęte w Strategii rozwoju powiatu dzierżoniowskiego</i>		
1	Tworzenie warunków do wzrostu konkurencyjności gospodarki.	⇒ Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka Ziemi Dzierżoniowskiej. ⇒ <i>Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka.</i>
2	Poprawa dostępności komunikacyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej.	⇒ Ziemia Dzierżoniowska zintegrowana komunikacyjnie. ⇒ <i>Poprawa dostępności komunikacyjnej.</i>
3	Poprawa dostępności i jakości usług publicznych.	⇒ Wysoka jakość usług publicznych Ziemi Dzierżoniowskiej. ⇒ <i>Kapitał społeczny i jakość życia.</i>
4	Tworzenie warunków do rozwoju kapitału ludzkiego.	⇒ Ziemia Dzierżoniowska inwestująca w kapitał ludzki. ⇒ <i>Kapitał społeczny i jakość życia.</i>
5	Zagospodarowanie i ład przestrzenny.	⇒ Wysokiej jakości środowisko i ład przestrzenny.



		⇒ <i>Atrakcyjna przestrzeń dla spędzania wolnego czasu.</i>
6	Budowa i zarządzanie marką Ziemia Dzierżoniowska.	⇒ Efektywne i partnerskie zarządzanie rozwojem Ziemi Dzierżoniowskiej. ⇒ <i>Integracja i współpraca.</i>

WYKRES 7. SCHEMAT POWIĄZANIA WIZJI, MISJI I CELÓW STRATEGICZNYCH

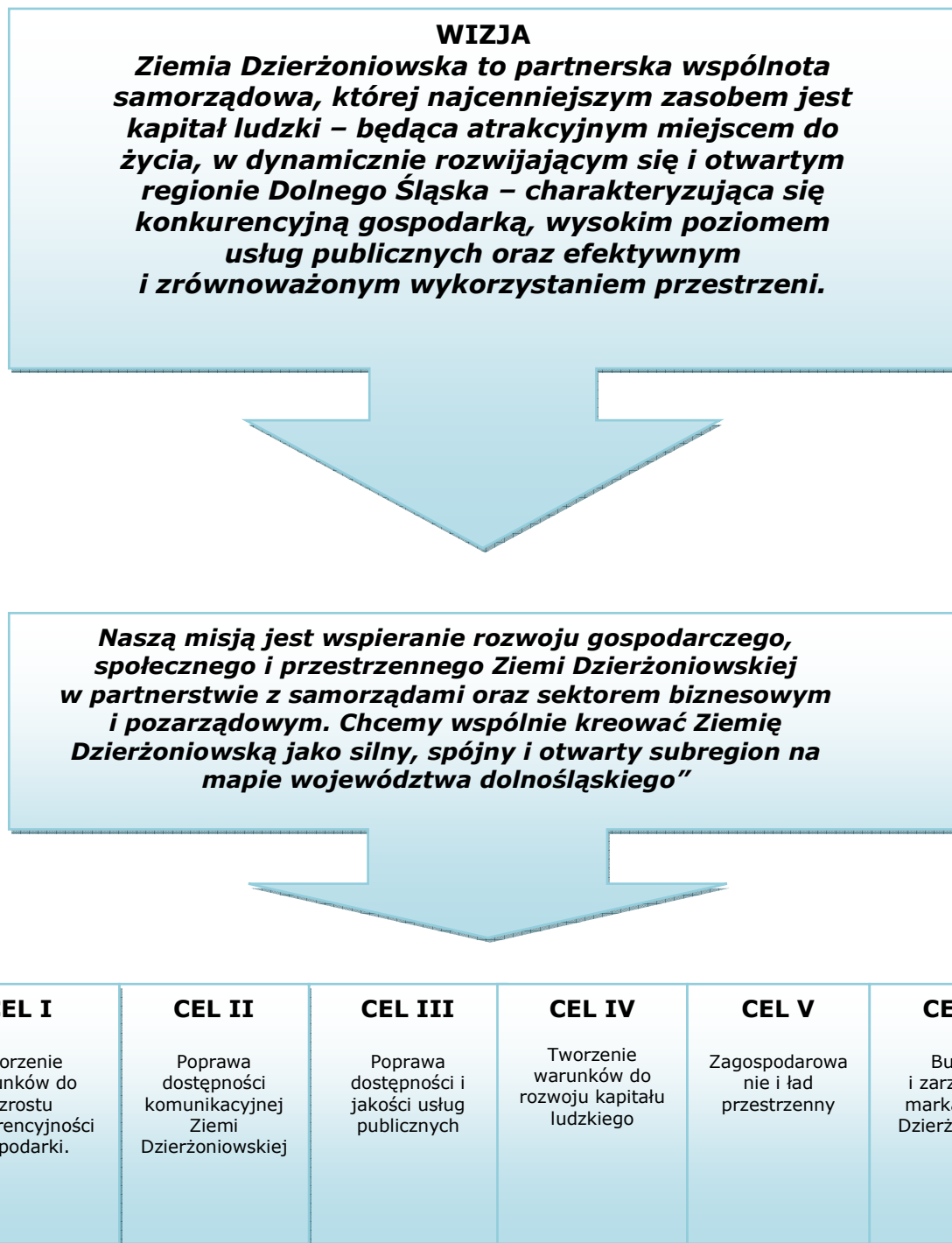




TABELA 5. UZASADNIENIE WYBORU CELÓW STRATEGICZNYCH

Lp.	Cel strategiczny	Opis/uzasadnienie
1	Tworzenie warunków do wzrostu konkurencyjności gospodarki	Obejmuje działania, które przyczynią się do poprawy konkurencyjności branż i firm Ziemi Dzierżoniowskiej. Konkurencyjną i innowacyjną gospodarkę Ziemia Dzierżoniowska budować będzie w oparciu o zasoby własne oraz przyciąganie inwestycji zewnętrznych. Jednym z narzędzi polityki rozwoju gospodarczego będzie marketing gospodarczy – realizowany „z jednej ręki” – w sposób spójny i uzgodniony. Do podstawowych zadań marketingu gospodarczego należeć będzie przyciąganie nowych inwestycji oraz wspieranie rozwoju gospodarczego w kluczowych branżach np. poprzez inicjatywy klastrowe. Marketing gospodarczy realizowany będzie w oparciu o założenia uzgodnionej i wykreowanej marki Ziemi Dzierżoniowskiej. Ziemia Dzierżoniowska posiada potencjał do rozwoju turystyki – w szczególności w oparciu o walory przyrodnicze Gór Sowich. Ziemia Dzierżoniowska to także obszar rolniczy. Strategia ukierunkowana będzie na podnoszenie konkurencyjności produktów i usług związanych z turystyką oraz branżą rolniczą. Przykładem takich działań mogą być inicjatywy wspierające wschodzenie na rynek produktów lokalnych. Zasobem Ziemi Dzierżoniowskiej jest także przestrzeń, która umożliwia m. in. rozwój różnych form energetyki odnawialnej. Poprawa konkurencyjności i innowacyjności gospodarki pozytywnie wpłynie na bilans migracji, dochody mieszkańców i bezpieczeństwo zatrudnienia – a tym samym wspierać będzie politykę prorodziną. Pozwoli zwiększyć liczbę miejsc pracy oraz generować będzie dochody do budżetów gmin. Docelowo przyczyniać się będzie do pozytywnych zmian społecznych, a poprzez przyciąganie kreatywnych i wykształconych mieszkańców wpłynie na budowę potencjału kapitału ludzkiego.
2	Poprawa dostępności komunikacyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej	Obejmuje działania integracji komunikacyjnej, zarówno z przestrzenią kraju, jak też integracji wewnętrznej. Ziemia Dzierżoniowska, w tym miasta Bielawa, Dzierżonów, Pieszyce jest jedną z większych aglomeracji w województwie dolnośląskim, która powinna być powiązana z przestrzenią kraju efektywnym i nowoczesnym systemem komunikacyjnym. Kluczową inwestycją dla Ziemi Dzierżoniowskiej jest budowę drogi ekspresowej S8 na odcinku Wrocław – Magnice – Łagiewniki – Kłodzko – granica państwa oraz poprawa komunikacji kolejowej z Wrocławiem. Cel obejmuje także działania zmierzające do



		poprawy wewnętrznej dostępności komunikacyjnej, w szczególności mając na uwadze rozwój stref aktywności gospodarczej oraz znaczenie Dzierżoniowa jako ważnego miejsca przesiadkowego oraz docelowego dla codziennych przemieszczeń mieszkańców Ziemi Dzierżoniowskiej. Działania zmierzające do poprawy dostępności komunikacyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej zwiększą konkurencyjność gospodarki oraz wpływać będą pozytywnie na jakość życia mieszkańców. Zwiększy się również dostępność tego obszaru dla ruchu turystycznego.
3	Poprawa dostępności i jakości usług publicznych	Obejmuje działania ukierunkowane na poprawę jakości i dostępności świadczonych usług publicznych na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej. Mieszkańcy Ziemi Dzierżoniowskiej dobrze oceniają poziom usług publicznych – niemniej jednak ich poziom jest nierównomierny. Część obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej wymaga doinwestowania w infrastrukturę techniczną, w tym wodno-kanalizacyjną oraz infrastrukturę społeczną. Istotne znaczenie dla jakości usług publicznych będzie ich dostosowanie do potrzeb i możliwości grup społecznych, w szczególności rodzin z dziećmi, młodych, seniorów, np. poprzez wspieranie budownictwa mieszkaniowego, czy też rozwój e-usług. Poprawa jakości usług publicznych pozytywnie wpływać będzie na ocenę jakości życia przez mieszkańców – co w połączeniu z rozwijającą się gospodarką pozytywnie wpłynie na decyzje migracyjne lub związane z założeniem rodziny. Wysoka jakość usług publicznych ma znaczenie przy ocenie atrakcyjności inwestycyjnej danego obszaru oraz powinna być elementem marketingu gospodarczego i składnikiem marki Ziemi Dzierżoniowskiej. Rozbudowa nowoczesnej infrastruktury technicznej pozytywnie wpłynie na środowisko przyrodnicze.
4	Tworzenie warunków do rozwoju kapitału ludzkiego	Obejmuje działania, które polegają na inwestowaniu w kapitał ludzki, poprzez rozwijanie wysokiej jakości edukacji i wychowania oraz wspierania budowy społeczeństwa obywatelskiego. Szczególne znaczenie posiada kształcenie zawodowe ukierunkowane na potrzeby lokalne i zawody przyszłości – które pozwoli młodym mieszkańcom Ziemi Dzierżoniowskiej znaleźć miejsce pracy w miejscu zamieszkania. Rozwój kształcenia zawodowego realizowany będzie we współpracy z przedsiębiorcami Ziemi Dzierżoniowskiej. Istotne jest wspieranie rozwoju przedsiębiorczości od najmłodszych lat. Cel obejmuje wspieranie budowy aktywności społecznej i budowanie lokalnej tożsamości mieszkańców. Szczególną rolę w procesie integracji społecznej oraz kształtowaniu tożsamości lokalnej odgrywają organizacje pozarządowe.



		Inwestycje w kapitał ludzki są inwestycją długoterminową. Kluczowe znaczenie posiadać będzie zatrzymanie tego potencjału na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej i jego systematyczne powiększanie. Dlatego kluczową rolę odgrywa współpraca z biznesem przy kształceniu kadr dla lokalnej gospodarki oraz budowanie narzędzi dialogu i włączenia społeczeństwa do procesów zarządzania Ziemią Dzierżoniowską. Kapitał ludzki jest i będzie motorem rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej, zarówno w sferze gospodarczej jak też społecznej i obywatelskiej.
5	Zagospodarowanie i ład przestrzenny	Obejmuje działania związane z ochroną środowiska oraz poprawą ładu przestrzennego i rewitalizacji terenów zdegradowanych. Środowisko przyrodnicze jest jednym z atutów Ziemi Dzierżoniowskiej, które kształtują rozwój funkcji gospodarczych np. rolnictwa oraz turystycznych i rekreacyjnych. Zasoby środowiska, w tym przestrzeń mogą być przewagą konkurencyjną w przypadku branż perspektywicznych i pożądanymi dla gospodarki takich jak energetyka odnawialna, branża rolno-spożywcza. Długofalowy rozwój powinien opierać się na poszanowaniu i umiejętnym wykorzystaniu zasobów i walorów środowiska, ze zwróceniem szczególnej uwagi na ograniczenie zjawisk negatywnych i stałą poprawę parametrów środowiska. Np. poprawa efektywności energetycznej i cieplnej ma znaczenie zarówno dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego obszaru, jak również jest istotna z punktu widzenia ochrony środowiska. Rewitalizacja terenów zdegradowanych obejmuje działania związane z infrastrukturą techniczną, jak również kształtowaniem przestrzeni, rewitalizację obiektów, tym zabytkowych i obszarów zdegradowanych. Dotyczy podniesienia walorów estetycznych, przestrzennych i funkcjonalnych w celu poprawy jakości życia mieszkańców. Cel integruje działania, które wpływają na jakość życia obywateli. Ważne są kompleksowe działania obejmujące rewitalizację społeczno-gospodarczą obiektów i obszarów miejskich oraz wiejskich pod kątem podniesienia walorów estetycznych, przestrzennych i funkcjonalnych oraz przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu.
6	Budowa i zarządzanie marką Ziemia Dzierżoniowska	Efektywne, zintegrowane zarządzanie to jedno z największych wyzwań Ziemi Dzierżoniowskiej. Budowa struktur i właściwe ich funkcjonowanie wpływać będzie na efektywność realizacji kluczowych dla obszaru projektów. Wyzwaniem będzie uspołecznienie procesu zarządzania



	rozwojem obszaru funkcjonalnego. Podstawą działania będzie współpraca samorządów i sektora publicznego, sektora prywatnego oraz pozarządowego m. in. w zakresie wspólnego budowania oferty biznesowej, turystycznej, strategicznego planowania rozwoju. Podstawą działania związanego z zarządzaniem będzie budowa rozpoznawalnej marki Ziemi Dzierżoniowskiej i zarządzanie nią. Zarządzanie marką wymaga dostosowania struktur organizacyjnych lub ich stworzenia. Rozpoznawalność marki należy zbudować w oparciu o potencjał, tradycję i aspiracje Ziemi Dzierżoniowskiej, np. w oparciu o potencjał kreatywnych i przedsiębiorczych kobiet Ziemi Dzierżoniowskiej – ukazując w ten sposób dążenia do odwrócenia niekorzystnych trendów demograficznych, afirmację wartości rodzinnych i przedsiębiorczych. Od jakości i kompetencji struktur zarządzania zależeć może skuteczność i efektywność realizacji strategii rozwoju. Stąd istotne jest budowanie samorządowej i społecznej akceptacji dla działań budowy marki i nadanie im odpowiedniej rangi i znaczenia.
--	--

Realizacja wskazanych celów przyczyni się do długotrwałej poprawy warunków gospodarczych, środowiskowych, klimatycznych, społecznych i demograficznych na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej.

Kierunki postępowania na drodze osiągnięcia pożądanego rezultatu – wskazanego w brzmieniu celów strategicznych, wskazują cele operacyjne i przyporządkowane im zadania.

TABELA 6. CELE STRATEGICZNE, OPERACYJNE I ZADANIA

1. Cel: Tworzenie warunków do wzrostu konkurencyjności gospodarki.

1. Priorytet: Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka Ziemi Dzierżoniowskiej.

Cele operacyjne	Zadania
1.1 Rozwój stref aktywności gospodarczej w oparciu o markę Ziemi Dzierżoniowskiej.	1. Przygotowanie terenów inwestycyjnych (wspólne planowanie przestrzenne, uzbrojenie terenów). 2. Aktywna promocja gospodarcza w oparciu o markę Ziemi Dzierżoniowskiej.
1.2 Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości w kluczowych branżach Ziemi Dzierżoniowskiej.	1. Powołanie i utworzenie technoinkubatora przedsiębiorczości Ziemi Dzierżoniowskiej – wspierającego wchodzenie na rynek innowacyjnych technologii, w szczególności z udziałem nowopowstałych firm. 2. Opracowanie i wdrożenie pakietu ułatwień dla

„Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2) z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 –2013



	rozwoju przedsiębiorczości, w tym mechanizmów wspierających rozwój i dojrzewanie firm. 3. Wspieranie i realizacja wspólnych projektów na rzecz rozwoju przedsiębiorczości pożądanых branż. 4. Wspieranie i rozwój współpracy w zakresie edukacji zawodowej i wyższej inżynierskiej, przy wykorzystaniu zasobów Ziemi Dzierżoniowskiej (szkoły, przedsiębiorcy, otoczenie biznesu). 5. Wspieranie powiązań gospodarczych (klastry) oraz wspieranie tworzenia specjalizacji regionu w określonych branżach, dziedzinach. 6. Stworzenie programu edukacyjnego dla różnych poziomów nauczania, związanego z przedsiębiorczością.
1.3 Budowa i promocja w oferty turystycznej w oparciu o produkty turystyczne oraz markę turystyczną Ziemi Dzierżoniowskiej.	1. Identyfikacja i kreacja wspólnych produktów turystycznych. 2. Wspólna promocja i informacja turystyczna oraz kulturalna (w tym: aplikacja mobilna, CIT). 3. Modernizacja i rozwój infrastruktury turystycznej i agroturystycznej, w tym szlaków turystycznych, rowerowych, pieszych, samochodowych oraz wsparcie rozwoju bazy turystycznej (infrastruktura hotelowa, gastronomiczna, paraturystyczna).
1.4 Wspieranie rozwoju konkurencyjnego rolnictwa.	1. „Skarbiec Ziemi Dzierżoniowskiej” – marketing produktu lokalnego (wsparcie procesów „wchodzenia” na rynek, produkcji oraz sprzedaży). 2. Tworzenie lokalnych obiegów gospodarczych wykorzystujących produkty lokalne (rolnictwo, turystyka, usługi). 3. Zachowanie i poprawa rolniczej przestrzeni produkcyjnej (np. wspieranie działań scalania gruntów).
1.5 Wspieranie rozwoju odnawialnych źródeł energii.	1. Tworzenie warunków do wykorzystania i rozwoju energii odnawialnej (tworzenie programów dofinansowania OZE, MPZP, rozpoznanie zasobów geotermalnych, małe przydomowe turbiny wiatrowe). 2. Wspieranie i tworzenie elektrowni fotowoltaicznych. 3. Rozpoznanie i ocena możliwości produkcji, zbiórki i transportu surowców do produkcji biomasy i biogazu.



2. Cel: Poprawa dostępności komunikacyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej.

2. Priorytet: Ziemia Dzierżoniowska zintegrowana komunikacyjnie.

Cele operacyjne	Zadania
2.1 Poprawa zewnętrznej dostępności komunikacyjnej i transportowej Ziemi Dzierżoniowskiej.	- Działania na rzecz modernizacji bezpośrednich połączeń kolejowych Dzierżoniowa z Wrocławiem: - Dzierżoniów – Wrocław, - Głogów – Legnica – Jawor – Świdnica – Dzierżoniów – Kamieniec Ząbkowicki – Nysa. - Działania na rzecz realizacji inwestycji budowy drogi ekspresowej S8 (Wrocław – Łagiewniki – Kłodzko – granica państwa). - Współpraca z powiatami ząbkowickim, kłodzkim oraz świdnickim na rzecz uruchomienia kolejowej pętli sowiogórskiej.
2.2 Poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej.	- Modernizacja i budowa infrastruktury drogowej, z uwzględnieniem terenów inwestycyjnych wraz z określeniem korytarzy komunikacyjnych dla pojazdów wysoko tonażowych – w tym budowa obwodnicy Dzierżoniowa. - Poprawa dostępności komunikacyjnej terenów rekreacyjnych (komunikacja publiczna, infrastruktura drogowa, parkingowa, np. parkingi podgórskie, mobilne punkty widokowe). - Integracja komunikacji zbiorowej na całym obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej. - Budowa regionalnego centrum przesiadkowego w miejscu obecnego dworca PKP w Dzierżoniowie. - Tworzenie spójnego systemu sieci ścieżek rowerowych i pieszych. - Modernizacja gruntowych dróg rolnych. - Realizacja założeń Programu Rozwoju Transportu Ziemi Dzierżoniowskiej.
2.3 Poprawa jakości komunikacji zbiorowej.	- Modernizacja i rozwój infrastruktury transportowej z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych. - Poprawa jakości taboru komunikacji zbiorowej (normy ekologiczne, efektywność ekonomiczna, wymogi osób niepełnosprawnych). - Optymalizacja rozkładu jazdy do potrzeb mieszkańców (np. zakładów pracy, szkół).



3. Cel: Poprawa dostępności i jakości usług publicznych.
3. Priorytet: Wysoka jakość usług publicznych Ziemi Dzierżoniowskiej.

Cele operacyjne	Zadania
3.1 Modernizacja i rozbudowa infrastruktury technicznej.	1. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. 2. Rozwój sieci szerokopasmowego Internetu. 3. Lobbowanie na rzecz rozbudowy sieci gazowej.
3.2 Rozwój infrastruktury społecznej.	1. Rozbudowa, modernizacja infrastruktury edukacyjnej, w tym pod kątem potrzeb osób niepełnosprawnych. 2. Rozbudowa modernizacja infrastruktury sportowej, kulturalnej, rekreacyjnej i zdrowotnej. 3. Współpraca i tworzenie warunków dla zaspokajania potrzeb w zakresie tworzenia i rozwijania miejsc opieki nad dziećmi, seniorami oraz osobami niepełnosprawnymi. 4. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury pomocy społecznej. 5. Realizacja zadań wynikająca z Programu aktywizacji społeczno – zawodowej na rzecz kształtowania świadomości innowacyjnej i przedsiębiorczej mieszkańców Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014-2020.
3.3 Wspieranie rozwoju budownictwa mieszkaniowego.	1. Wyznaczanie terenów pod budownictwo komunalne w planach zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem danych demograficznych. 2. Wspieranie realizacji projektów budownictwa komunalnego. 3. Wspieranie innych form budownictwa.
3.4 Poprawa dostępności i jakości świadczenia usług publicznych.	1. Rozwój i wdrożenie systemu e-usług dla całej Ziemi Dzierżoniowskiej. 2. Poprawa bezpieczeństwa publicznego. 3. Wdrożenie skoordynowanych programów w zakresie profilaktyki chorób cywilizacyjnych oraz wdrożenie badań screeningowych w populacji dzieci i młodzieży. 4. Optymalizacja sieci przedszkoli oraz zapewnienie wystarczającej drożności systemu edukacji przedszkolnej. 5. Poprawa opieki zdrowotnej.
3.5 Ziemia Dzierżoniowska przyjazna rodzinie.	1. Karta dużej rodziny. 2. Wzmacnianie systemu wsparcia dla rodziny. 3. Karta seniora. 4. Stworzenie programu wsparcia osób kończących edukację.



4. Cel: Tworzenie warunków do rozwoju kapitału ludzkiego.
4. Priorytet: Ziemia Dzierżoniowska inwestująca w kapitał ludzki.

Cele operacyjne	Zadania
4.1 Wysoka jakość edukacji i wychowania.	1. Rozwój kształcenia zawodowego - szkolnictwo zawodowe ukierunkowane na potrzeby lokalne i zawody przyszłości – poprawa jakości kształcenia praktycznego. 2. Wspieranie i utworzenie doradztwa zawodowego na poziomie gimnazjum w partnerstwie z biznesem. 3. Nauka przedsiębiorczości od przedszkola w tym kreowanie nowoczesnych programów kształcenia. 4. Promowanie i wspieranie zdrowego i aktywnego trybu życia. 5. Wspieranie i prowadzenie kształcenia ustawicznego. 6. Promowanie lokalnego patriotyzmu oraz budowanie tożsamości wśród mieszkańców Ziemi Dzierżoniowskiej. 7. Wspieranie rozwoju edukacji od przedszkola do szkół ponadgimnazjalnych. 8. Rozwój edukacji ekologicznej na wszystkich szczeblach kształcenia.
4.2 Wspieranie budowy społeczeństwa obywatelskiego.	1. Wsparcie rozwoju i integracja organizacji pozarządowych (w tym działalność inkubatora NGO). 2. Rozwój mechanizmów ekonomii społecznej, w tym rozwój spółdzielni socjalnych, centrów integracji społecznych. 3. Wspieranie rozwoju wolontariatu. 4. Inicjowanie działań integrujących aktywność obywatelską (np. budżet obywatelski). 5. Wykorzystanie potencjału społecznego seniorów - centra integracji dla seniorów. 6. Wykorzystanie potencjału młodych - utworzenie i wspieranie działalności młodzieżowych rad gmin. 7. Promowanie rodzinnych form pieczy zastępczej (w związku ze zmianami przepisów dotyczących placówek opiekuńczo – wychowawczych).

5. Cel: Zagospodarowanie i ład przestrzenny.
5. Priorytet: Wysokiej jakości środowisko i ład przestrzenny.

Cele operacyjne	Zadania
5.1 Zachowanie i ochrona środowiska.	1. Eliminacja niskiej emisji, m. in. poprzez budowę, modernizację kotłowni lokalnych oraz modernizację, rozbudowę infrastruktury



ciepłowniczej i energetycznej oraz wsparcie dla inwestorów indywidualnych związane ze zmianą sposobu ogrzewania.

2. Działania na rzecz poprawy energooszczędności.
3. Rekultywacja składowisk odpadów.
4. Realizacja zadań wynikających z obowiązków ochrony przyrody – w szczególności na obszarach podlegających ochronie.
5. Realizacja działań dot. bezpieczeństwa przeciwpowodziowego.
6. Realizacja zadań wynikających z Programu zwiększania Retencyjności Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014 – 2020.

5.2 Poprawa ładu przestrzennego oraz rewitalizacja terenów zdegradowanych.

1. Współpraca i integracja planowania przestrzennego.
2. Renowacja zabytków, rewitalizacja przestrzeni i tworzenie miejsc atrakcyjnych dla mieszkańców i turystów.
3. Poprawa estetyki, stanu technicznego obiektów i terenów zdegradowanych.
4. Tworzenie atrakcyjnych przestrzeni publicznych, w tym terenów zieleni, parków, placów zabaw, siłowni zewnętrznych etc. – we współpracy ze społecznością lokalną.
5. Realizacja zadań wynikających z Programu Rewitalizacji Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014 – 2020.

6. Cel: Budowa i zarządzanie marką Ziemia Dzierżoniowska. **6. Priorytet: Efektywne i partnerskie zarządzanie rozwojem Ziemi Dzierżoniowskiej.**

Cele operacyjne	Zadania
6.1 Budowa rozpoznawalnej marki Ziemia Dzierżoniowska np. w oparciu o potencjał kobiet.	1. Określenie i kreacja tożsamości marki Ziemi Dzierżoniowskiej (warsztaty strategiczne, logo wraz z Systemem Identyfikacji Wizualnej, program/strategia marki). 2. Wdrożenie elementów SIW na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej.
6.2 Zarządzanie marką Ziemia Dzierżoniowska.	1. Powołanie i organizacja jednostki odpowiedzialnej za zarządzanie i wdrożenie marki – np. Stowarzyszenia Ziemi Dzierżoniowskiej, spółki z o.o., etc. 2. Budowa samorządowej, społecznej i gospodarczej akceptacji dla działań budowy marki - integracja i współpraca instytucji publicznych, organizacji pozarządowych oraz przedstawicieli biznesu. 3. Strategiczne zarządzanie marką oraz

projektami kluczowymi dla Ziemi Dzierżoniowskiej poprzez stałą współpracę samorządu, organizacji pozarządowych oraz biznesu.

8 System wdrażania i zasady zarządzania Strategią

Opracowanie i przyjęcie Strategii rozpoczyna istotny etap procesu wdrażania. Proces wdrażania Strategii zależny będzie od działań podejmowanych, a proces realizacji Strategii – od procedur gwarantujących jej realizację oraz od organizacji prac nad Strategią, czyli podziału obszarów odpowiedzialności za realizację Strategii pomiędzy struktury organizacyjne obszaru funkcjonalnego Ziemi Dzierżoniowskiej.

Zarządzanie obszarem funkcjonalnym będzie jednym z największych wyzwań polityki rozwoju regionu. Powodzenie realizacji wszystkich celów rozwojowych uzależnione będzie od stworzenia i wdrożenia efektywnego modelu zarządzania, obejmującego najważniejszych aktorów rozwoju regionalnego na poziomie lokalnym, subregionu oraz regionu.

Podejście terytorialne w perspektywie finansowej 2014 - 2020 zakłada odejście od postrzegania obszarów przez pryzmat granic administracyjnych na rzecz ich indywidualnych potencjałów, barier i wzajemnych zależności.

Strategia, powstała dzięki inicjatywie samorządów lokalnych, będzie realizowana poprzez projekty inicjowane przez te samorzady oraz partnerów społecznych i biznesowych. Pomioty sektora publicznego, prywatnego oraz pozarządowego winny czynnie i efektywnie uczestniczyć w realizacji Strategii. Model zarządzania Ziemią Dzierżoniowską opierać się powinien na ustalonych i uzgodnionych wspólnie ramach organizacyjnych i finansowych.

Dla powodzenia wdrożenia Strategii należy przyjąć tzw. zasadę partnerstwa, czyli współpracę poszczególnych aktorów rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej (instytucji samorządowych, organizacji społecznych, przedstawicieli mieszkańców, przedsiębiorców, w tym potencjalnych beneficjentów) oraz zasadę partycypacji społecznej, czyli prowadzenie dialogu społecznego pomiędzy różnymi podmiotami na terenie obszaru funkcjonalnego w zakresie wdrażania Strategii rozwoju.

Obszar funkcjonalny opiera się na współpracy jednostek administracji samorządu różnych szczebli. Polskie prawo dopuszcza kilka form współpracy samorządowców, które można wykorzystać w tym celu. Jednak wybór formy prawnej – mniej lub bardziej zinstytucjonalizowany - powinien uwzględniać przede wszystkim zakres przyjętych zadań.

WDRAŻANIE STRATEGII

Inwestycje i przedsięwzięcia realizowane w ramach niniejszego dokumentu pozwolą na osiągnięcie założonych wskaźników i realizację celów strategicznych. Ich realizacja w większości będzie możliwa przy wsparciu finansowym UE. Dlatego też głównym źródłem finansowania Strategii będą Programy Operacyjne realizowane w latach 2014-2020 oraz inne środki zewnętrzne.

Podstawowymi narzędziami realizacji Strategii mogą być:

- krajowe programy operacyjne na okres programowania 2014-2020 tj. PO Inteligentny Rozwój, PO Infrastruktura i Środowisko, PO Wiedza, Edukacja, Rozwój, PO Polska Cyfrowa, PO Pomoc Techniczna, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 – 2020,
- programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej,
- inne krajowe programy rozwoju,
- strategię rozwoju poszczególnych gmin.

W konsekwencji potencjalne źródła finansowania Strategii obejmują:

- środki Unii Europejskiej – fundusze strukturalne i inwestycyjne: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny, Fundusz Spójności, Europejski Fundusz Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, Europejski Fundusz Morski i Rybacki, Instrument Łącząc Europę,
- środki budżetu państwa – przewidziane na współfinansowanie projektów, jak i jako niezależne źródło finansowania,
- środki budżetów samorządów – wojewódzkich, powiatowych i gminnych – na współfinansowanie projektów lub jako niezależne źródło finansowania,
- inne środki publiczne – np. fundusze celowe,
- środki prywatne – np. środki pozyskane w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego.

Prace nad realizacją Strategii powinny rozpocząć się niezwłocznie po jej uchwaleniu.

Proces realizacji Strategii będzie monitorowany i oceniany przez Zespół Zadaniowy, powołany z przedstawicieli samorządów lokalnych obszaru funkcjonalnego Ziemi Dzierżoniowskiej.

Skuteczne, terminowe i efektywne wdrażanie Strategii wymagać będzie uwzględnienia zadań związanych z realizacją Strategii w zakresach obowiązków urzędów gmin, w tym przede wszystkim funkcji koordynacyjnych, organizacyjnych, koncepcyjnych, kontrolnych i informacyjnych.

Kluczową sprawą realizacji Strategii jest wyznaczenie podmiotu zarządzającego, którym może być w początkowym okresie lider projektu – Gmina Miejska Dzierżoniów - jednostka odpowiedzialna za sporządzenie Strategii rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej. Docelowo rolę taką winna pełnić sformalizowana struktura współpracy JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wg modeli opisanych w dalszej części dokumentu Strategii.

W celu sprawnego wdrażania Strategii podmiot zarządzający powołuje Zespół Koordynacyjny złożony z przedstawicieli poszczególnych jednostek administracyjnych Ziemi Dzierżoniowskiej.

Do zadań Zespołu będzie należało:

„Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2) z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 –2013



- planowanie i wymiana informacji między poszczególnymi podmiotami,
- selekcja projektów do realizacji na podstawie zdefiniowanych kryteriów,
- szczegółowe określenie zakresu projektów,
- określenie źródeł finansowania,
- opracowanie dokumentacji wykonawczej, obejmującej wykonalność prawno – administracyjną, techniczną i finansową,
- nadzór nad właściwą realizacją projektów,
- przyjmowanie sprawozdania z realizacji projektów (od kierowników projektów),
- współpraca z innymi instytucjami, spoza zespołu, w celu osiągnięcia założonych celów Strategii
- bieżący monitoring realizacji Strategii

Zespół będzie również odpowiedzialny za zachowanie zasady partycypacji społecznej, czyli za proces informacyjny mieszkańców i osoby zaangażowane we wdrażanie Strategii o postępiech we wdrażaniu oraz o projektach planowanych do realizacji.

Szczególnie istotnym zadaniem Zespołu będzie określenie kluczowych projektów wdrożeniowych zgodnie z określonymi kryteriami ich wyboru wraz z wyznaczeniem podmiotu odpowiedzialnego i partnerów zaangażowani w ich realizację.

Selekcja zgłoszonych projektów oparta może zostać na następujących kryteriach:

1. KRYTERIA OGÓLNE (ocena spełnia/nie spełnia)

Muszą zostać spełnione całkowicie, aby projekt mógł być wybrany do dalszej oceny, a następnie realizacji:

- Ponadlokalne oddziaływanie (efekty realizacji projektu powinny oddziaływać na całe otoczenie społeczno –gospodarcze Ziemi Dzierżoniowskiej i rozwiązywać poruszany problem w sposób kompleksowy).
- Partnerstwo ponadlokalne (projekt powinien być realizowany w Partnerstwie - ma jasno wskazanego lidera przedsięwzięcia, który odpowiada za jego realizację oraz posiada ustanowione zasady współpracy i podział zadań na potrzeby realizacji przedsięwzięcia będącego jego przedmiotem.
- Zintegrowany charakter i komplementarność (ocenie podlega powiązanie projektu z innymi przedsięwzięciami: planowanymi, będącymi w trakcie realizacji bądź zrealizowanymi oraz zgodność projektu z celami oraz założeniami w regionalnych i lokalnych dokumentach strategicznych)

2. KRYTERIA MERYTORYCZNE (ocena w skali punktowej)

„Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2) z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 –2013



- Realizacja działań wynikających ze zdiagnozowanych potrzeb (ocenie podlega stopień odniesienia do zdiagnozowanych problemów potrzeb rozwojowych i działań, wyodrębnionych w ramach celów operacyjnych Strategii rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej)
- Realizacja projektu pochodną działań strategicznych (ocenie podlega stopień wpisania się działań projektowych w zaplanowane w poszczególnych celach operacyjnych Strategii działania strategiczne.)
- Wpływ na rozwój społeczno –gospodarczy Ziemi Dzierżoniowskiej (wpisanie się planowanych celów i efektów realizacji projektu w poszczególne cele strategiczne i operacyjne Strategii oraz wyodrębnione w ich ramach efekty i wskaźniki realizacji działań).

Techniczne kryteria wyboru projektów do realizacji powinny uwzględniać:

- poziom szczegółowości opracowania koncepcji projektu,
- bezpieczeństwo finansowe projektu (oszacowanie kosztów realizacji projektu wraz ze wskazaniem potencjalnych źródeł finansowania),
- zainteresowanie projektem podmiotów lokalnych, a w szczególności wskazanie lidera projektu (koordynatora), który jest gotów wziąć na siebie podstawowe obowiązki organizacyjne

Podane kryteria powinny być znane i wykorzystywane przez wszystkie podmioty partycypujące we wdrażaniu Strategii.

MONITORING I EWALUACJA STRATEGII

Skuteczność realizacji Strategii i jej celów zapewniać będzie sprawny system oceny skuteczności realizacji Strategii, obejmujący:

- monitoring, czyli podsystem zbierania i selekcjonowania informacji,
- ewaluację, czyli podsystem oceny i interpretacji zgromadzonego materiału.

Monitoring

Monitoring procesu wdrażania Strategii i jej efektów jest odpowiedzialnym i ważnym zadaniem, warunkującym skuteczne zarządzanie procesem wdrażania Strategii.

Proces realizacji Strategii będzie monitorowany i oceniany przez Zespół Zadaniowy.

Głównymi obszarami monitorowania i ewaluacji Strategii są:

- cele i priorytety wytyczone w Strategii.
- programy operacyjne (realizujące cele Strategii).

Proces monitorowania polegał będzie na systematycznym obserwowaniu zmian zachodzących w ramach poszczególnych programów oraz celów wytyczonych w Strategii. Zaleca się, aby monitoring prowadzony był jednocześnie na kilku płaszczyznach. Powinien



dostarczać informacji na temat postępów w osiąganiu przyjętych celów i działań strategicznych oraz umożliwić kwantyfikację efektów zrealizowanych projektów (zarówno efektów ekonomicznych jak i społecznych).

Monitoring Strategii będzie odbywał się w dwóch etapach:

- Roczne sprawozdania z realizacji celów i priorytetów działań, zawierające podstawowe informacje na temat podejmowanych działań, stopnia realizacji projektów, ewentualnych efektów końcowych tych projektów.
- Analiza wskaźnikowa, służąca odpowiedzi na pytanie o zbieżność podejmowanych działań z osiąganymi wynikami społeczno-gospodarczymi dla wszystkich gmin obszaru funkcjonalnego wg wskaźników zaproponowanych dla poszczególnych celów strategicznych, uszczegóławianych w konkretnych programach.

Ewaluacja

W szerokim aspekcie ewaluacja dotyczy realizacji Strategii oraz jej wpływu na wszelkie dziedziny życia społeczno-gospodarczego. Ewaluacja musi także odpowiadać na pytanie, w jakim stopniu Strategia rozwiązuje realne problemy obszaru funkcjonalnego i jego społeczności.

W wąskim aspekcie ewaluacja koncentruje się na realizacji poszczególnych elementów Strategii, przy czym kryteriami oceny zapisów są:

- wskaźniki realizacji celów i zadań strategii,
- rozwiązywanie problemów (wyzwań przyjętych w strategii),
- realizacja wizji rozwoju (wg przyjętych składników wizji).

Ewaluacja działań wynikających ze Strategii będzie się opierać na trzech rodzajach ocen:

- ocena przed realizacją działań - czy i w jaki sposób Strategia wpłynie na grupy docelowe, przyczyni się do poprawy sytuacji na terenie gmin obszaru funkcjonalnego,
- ocena w trakcie realizacji działań - odpowiada na pytanie, czy przyjęte cele i podjęte w następstwie działania zmierzają w dobrym kierunku,
- ocena po realizacji działań - ocena długoterminowego wpływu Strategii na grupy docelowe, czy efekty wynikłe z zastosowania strategii są trwałe.

TABELA 7. WSKAŹNIKI REZULTATU

Strategia rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014-2020	Propozycje wskaźników
I CEL STRATEGICZNY Tworzenie warunków do wzrostu konkurencyjności gospodarki.	
Realizacja celu	ukierunkowana jest na wzrost konkurencyjności



i innowacyjności firm z obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej przejawiający się m. in. wzrostem nakładów inwestycyjnych, tworzeniem nowych produktów i usług, wchodzeniem firm na nowe rynki. Wzrost konkurencyjności przyczyni się do spadku stopy bezrobocia, wzrostu dochodów własnych gmin (podatek CIT), wzrostu liczby podmiotów gospodarczych, wzrostu liczby osób prowadzących indywidualną działalność gospodarczą, wzrostu liczby turystów, a także wzrostu wynagrodzeń.

1. Rozwój stref aktywności gospodarczej w oparciu o markę Ziemi Dzierżoniowskiej.

⇒ Dochody własne gmin Ziemi Dzierżoniowskiej (GUS).

2. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości w kluczowych branżach Ziemi Dzierżoniowskiej.

⇒ Liczba osób pracujących na obszarze powiatu dzierżoniowskiego (GUS).

⇒ Liczba lokacji nowych firm na obszarach aktywności gospodarczej (dane JST).

3. Budowa i promocja oferty turystycznej w oparciu o produkty turystyczne oraz markę turystyczną Ziemi Dzierżoniowskiej.

⇒ Liczba patentów zgłoszonych przez firmy z obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej (dane Inkubatorów Przedsiębiorczości i firm otoczenia biznesu).

⇒ Średnie wynagrodzenia brutto (GUS).

4. Wspieranie rozwoju konkurencyjnego rolnictwa.

⇒ Liczba noclegów udzielonych na obszarze powiatu dzierżoniowskiego (GUS).

5. Wspieranie rozwoju odnawialnych źródeł energii.

⇒ Liczba produktów turystycznych obejmujących obszar Ziemi Dzierżoniowskiej (dane operatorów turystycznych, LGD, JST).

⇒ Liczba osób uczestniczących w imprezach kulturalnych na obszarze powiatu dzierżoniowskiego (GUS).

⇒ Średnia wielkość gospodarstwa rolnego na obszarze powiatu dzierżoniowskiego (DODR).

⇒ Liczba grup producenckich (Dolnośląska Izba Rolnicza).

⇒ Liczba zarejestrowanych produktów lokalnych, regionalnych z obszaru powiatu dzierżoniowskiego (DODR).

⇒ Liczba i wartość projektów związanych z energetyką odnawialną, zrealizowanych na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej, w tym moc powstałych instalacji (dane JST, dane inwestorów).

II CEL STRATEGICZNY Poprawa dostępności komunikacyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej.

Realizacja celu ukierunkowana jest na poprawę dostępności komunikacyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej. Realizacja celu spowoduje zmniejszenie czasu przejazdu z poszczególnych miejscowości Ziemi Dzierżoniowskiej do wybranych miejsc w kraju, zmniejszenie czasu podróży koleją do Wrocławia i innych wybranych miast, wzrost liczby bezpośrednich połączeń kolejowych Dzierżoniowa z Wrocławiem, poprawi jakość komunikacji publicznej w wyniku inwestycji w tabor komunikacyjny oraz poprawi infrastrukturę komunikacyjną (nowe lub zmodernizowane drogi, ścieżki rowerowe).



1. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury technicznej.	⇒ Odsetek osób objętych systemem kanalizacji (GUS).
2. Rozwój infrastruktury społecznej.	⇒ Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym oraz w żłobkach.
3. Wspieranie rozwoju budownictwa mieszkaniowego.	⇒ Dostępność szerokopasmowego Internetu (dane JST, dane operatorów).
4. Poprawa dostępności i jakości świadczenia usług publicznych.	⇒ Liczba e-usług w administracji publicznej na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej (dane JST).
5. Ziemia Dzierżoniowska przyjazna rodzinie.	⇒ Powierzchnia mieszkań przypadająca na 1 mieszkańca (GUS).
	⇒ Liczba mieszkań oddanych do użytku w przeliczeniu na liczbę mieszkańców (GUS).
	⇒ Wskaźnik urodzeń (GUS).
	⇒ Wskaźnik migracji (GUS).
	⇒ Średnia długość trwania życia (GUS).
	⇒ Odsetek dzieci i młodzieży (wiek 0-17) w liczbie ludności (GUS).
	⇒ Liczba wypadków drogowych i ofiar (Policja).

IV CEL STRATEGICZNY Tworzenie warunków do rozwoju kapitału ludzkiego.

Realizacja celu ukierunkowana jest na inwestycje w kapitał ludzki Ziemi Dzierżoniowskiej. Kluczowe znaczenie posiadać będzie zatrzymanie tego kapitału na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej. Istotną rolę odgrywa współpraca z biznesem przy kształceniu kadr dla lokalnej gospodarki oraz budowanie narzędzi dialogu i włączenia społeczeństwa do procesów zarządzania Ziemią Dzierżoniowską. Inwestycje w kapitał ludzki spowodują wzrost wynagrodzeń, spadek stopy bezrobocia, a także wydłużenie średniej długości życia. Istotne dla Ziemi Dzierżoniowskiej jest utrzymanie wysokich wskaźników zdawalności egzaminów maturalnych, wzrostu liczby osób prowadzących indywidualną działalność gospodarczą oraz wzrostu liczby organizacji pozarządowych.

1. Wysoka jakość edukacji i wychowania.	⇒ Wskaźnik zatrudnienia w poszczególnych grupach wiekowych (PUP).
2. Wspieranie budowy społeczeństwa obywatelskiego.	⇒ Stopa bezrobocia (PUP).
	⇒ Liczba przeszkolonych bezrobotnych w przeliczeniu na liczbę bezrobotnych (PUP).
	⇒ Liczba osób prowadząca działalność gospodarczą w przeliczeniu na liczbę mieszkańców (GUS).
	⇒ Zdawalność egzaminów maturalnych (GUS).
	⇒ Osoby dorosłe uczestniczące w kształceniu (GUS).



- ⇒ Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na liczbę mieszkańców (GUS).
- ⇒ Liczba projektów zrealizowanych we współpracy pomiędzy administracją publiczną i organizacjami pozarządowymi (dane poszczególnych JST).

V CEL STRATEGICZNY Zagospodarowanie i ład przestrzenny.

Realizacja celu ukierunkowana jest na ochroną środowiska oraz zachowanie ładu przestrzennego, w tym poprzez rewitalizację terenów zdegradowanych.

Rewitalizacja terenów zdegradowanych obejmuje działania związane z infrastrukturą techniczną, jak również kształtowaniem przestrzeni, rewitalizację obiektów, tym zabytkowych i obszarów zdegradowanych. Cel integruje działania, które wpływają na jakość życia obywateli. Kluczowe wskaźniki dla celu to redukcja emisji gazów cieplarnianych oraz zanieczyszczeń pyłowych, zmniejszenie powierzchni terenów wysypisk nie zrekultywowanych, wzrost powierzchni gmin objętych planami zagospodarowania przestrzennego, realizacja planów rewitalizacji (% wykonania lokalnych planów rewitalizacji), zmniejszenie ryzyka spowodowanego przez zjawiska pogodowe, na podstawie szacunkowych wartości szkód wynikających z wystąpienia zjawisk pogodowych np. susz, powodzi.

1. Zachowanie i ochrona środowiska.

- ⇒ Wartości zanieczyszczeń pyłowych i gazowych powietrza (WIOŚ).

2. Poprawa ładu przestrzennego oraz rewitalizacja terenów zdegradowanych.

- ⇒ Powierzchnia wysypisk nie zrekultywowanych (dane JST).
- ⇒ % powierzchni Ziemi Dzierżoniowskiej objęty MPZP (dane JST).
- ⇒ Liczba i wartość projektów rewitalizacji (dane JST).
- ⇒ % wykonania zamierzeń Planów Rewitalizacji (dane JST).
- ⇒ Szacunkowa wartość szkód wywołanych przez zjawiska pogodowe (dane JST, Izba Rolnicza).
- ⇒ Pojemność obiektów retencji wodnej na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej (dane JST, RZGW).

VI CEL STRATEGICZNY Budowa i zarządzanie marką Ziemia Dzierżoniowska.

Realizacja celu ukierunkowana jest na stworzenie efektywnych struktur zarządzania Ziemią Dzierżoniowską, opartych o zasady partnerstwa i włączenia społeczeństwa (partycypacji). Od jakości i kompetencji struktur zarządzania zależeć będzie skuteczność i efektywność realizacji strategii rozwoju, której przejawem będzie m. in. liczba projektów/inwestycji zrealizowanych na rzecz Ziemi Dzierżoniowskiej. Istotne jest także budowanie samorządowej i społecznej akceptacji dla działań budowy marki Ziemi Dzierżoniowskiej i nadanie im odpowiedniej rangi i znaczenia. Przejawem włączenia społecznego będzie liczba wspólnych przedsięwzięć oraz liczba uczestniczących



w nich partnerów, w tym partnerów społecznych i prywatnych.

1. **Budowa rozpoznawalnej marki Ziemia Dzierżoniowska np. w oparciu o potencjał kobiet**

⇒ Liczba podmiotów, które podpisały porozumienie o współpracy w ramach Partnerstwa Ziemi Dzierżoniowskiej (dane własne).

2. **Zarządzanie marką Ziemia Dzierżoniowska**

⇒ Liczba wspólnych/partnerskich projektów zrealizowanych na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej w oparciu o formułę Partnerstwa Ziemi Dzierżoniowskiej (dane własne).

⇒ Wielkość pozyskanych zewnętrznych środków finansowych przez Partnerstwo Ziemi Dzierżoniowskiej (dane własne/JST).

TABELA 8. WSKAŹNIKI REZULTATU W ODNIESIENIU DO REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2014 – 2020

Wskaźniki rezultatu określone dla Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 w odniesieniu do celów Strategii.

I CEL STRATEGICZNY Tworzenie warunków do wzrostu konkurencyjności gospodarki.

- Nakłady na B+R w relacji do PKB
- Liczba przedsiębiorstw korzystających ze wspartej infrastruktury badawczej
- Udział nakładów podmiotów gospodarczych w nakładach na działalność B+R ogółem
- Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie
- Stopa inwestycji w sektorze prywatnym (nakłady brutto na środki trwałe w sektorze prywatnym jako % PKB)
- Liczba inwestycji zlokalizowanych na przygotowanych terenach inwestycyjnych
- Stopa inwestycji w sektorze prywatnym (nakłady brutto na środki trwałe w sektorze prywatnym jako % PKB)
- Liczba kontraktów handlowych zagranicznych podpisanych przez przedsiębiorstwa wsparte w zakresie internacjonalizacji
- Wzrost zatrudnienia we wspieranych przedsiębiorstwach O/K/M
- Liczba osób zwiedzających muzea i oddziały muzealne na 10 tys. mieszkańców
- Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne
- Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto

„Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2)
z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 –2013



- Dodatkowa zdolność wytwarzania energii odnawialnej

II CEL STRATEGICZNY Poprawa dostępności komunikacyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej.

- Międzygałęziowa dostępność transportowa
- Liczba przewozów pasażerskich na przebudowanych lub zmodernizowanych liniach kolejowych

III CEL STRATEGICZNY Poprawa dostępności i jakości usług publicznych.

- Odsetek osób korzystających z Internetu w kontaktach z administracją publiczną
- Liczba usług publicznych udostępnionych on-line o stopniu dojrzałości 3 - dwustronna interakcja
- Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków
- Liczba dodatkowych osób korzystających z ulepszanego oczyszczania ścieków
- Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym
- Oczekiwana liczba osób korzystających z ulepszonych usług opieki zdrowotnej
- Odsetek dzieci w wieku 3-4 lata objętych wychowaniem przedszkolnym
- Faktyczna liczba użytkowników infrastruktury opieki nad dziećmi lub edukacyjnej wspartej w programie

IV CEL STRATEGICZNY Tworzenie warunków do rozwoju kapitału ludzkiego.

- Młodzież niekontynuująca nauki (%) (na poziomie kraju)

„Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2)
z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 –2013



- Liczba osób pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)
- Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych z EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej
- Liczba osób, które powróciły na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem/ wychowaniem dziecka, po opuszczeniu programu
- Liczba mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw, które zrealizowały swój cel rozwojowy dzięki udziałowi w programie
- Liczba osób, które po opuszczeniu programu podjęły pracę lub kontynuowały zatrudnienie w dotychczasowym miejscu pracy uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu
- Liczba osób w niekorzystnej sytuacji społecznej poszukujących pracy, uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu
- Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych
- Liczba przedszkoli, które funkcjonują 2 lata po uzyskania dofinansowania ze środków EFS
- Liczba nauczycieli prowadzących zajęcia z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych dzięki EFS

V CEL STRATEGICZNY Zagospodarowanie i ład przestrzenny.

- Udział powierzchni obszarów chronionych w powierzchni ogółem
- Udział masy składowanych odpadów komunalnych w masie zebranych odpadów komunalnych
- Szacowany spadek emisji gazów cieplarnianych
- Dodatkowe możliwości przerobowe w zakresie recyklingu odpadów
- Pojemność obiektów małej retencji wodnej

„Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2)
z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 –2013



- Liczba ludności korzystającej ze środków ochrony przeciwpowodziowej

VI CEL STRATEGICZNY Budowa i zarządzanie marką Ziemia Dzierżoniowska.

„Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2)
z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 –2013

9 Spójność dokumentu Strategii z krajowymi i regionalnymi dokumentami planistyczno – strategicznymi

Wyszczególnione w dokumencie cele Strategii korespondować będą z celami i priorytetami inwestycyjnymi oraz celami Regionalnego Programu Operacyjnego (RPO), zawartymi na lata 2014-2020.

Strategia Rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014 – 2020 wykazuje spójność na poziomie celów z najważniejszymi dokumentami planistyczno-strategicznymi: Długookresową Strategią Kraju – Polska 2030, Strategią Rozwoju Kraju 2020, Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 i Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku oraz lokalnymi strategiami rozwoju.

10 Prognoza oddziaływania na środowisko

Projektowany dokument wraz z programami sektorowymi został poddany procedurze zapytania o konieczność i zakres opracowywania prognozy oddziaływania na środowisko.

Jako, że opracowywany dokument **Strategii rozwoju**, nie jest dokumentem wymienionym w art. 46 pkt 1 i 2 ustawy **OOŚ**, **stąd wobec tego dokumentu nie mają zastosowania przepisy art.48 ustawy OOŚ.**

Jednak kierując się zasadą przezorności, w przedmiotowym przypadku wystąpiono do RDOŚ z wnioskiem o stwierdzenie, na podstawie Art. 47 Ustawy OOŚ, czy dla dokumentu Strategii, istnieje konieczność przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.

Mając na uwadze, że przy stwierdzeniu konieczności przeprowadzenia oceny bierze się pod uwagę informacje o uwarunkowaniach, o których mowa w art. 49 cyt. wyżej ustawy, przekazano RDOŚ informacje o uwarunkowaniach (o których mowa w Art. 49 Ustawy OOŚ) wraz uzasadnieniem, które odnosi się do kwestii ujętej w art. 47 Ustawy OOŚ, tj. czy projektowany dokument wyznacza ramy dla późniejszych realizacji mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz czy realizacja postanowień tego dokumentu może spowodować znaczące oddziaływania na środowisko.

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska we Wrocławiu w piśmie z dnia 12 lutego 2015 roku (nr pisma WSI.410.22.2015.DK) wyraził opinię, że dla projektu Strategii Rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014 – 2020 **nie jest wymagane przeprowadzenie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.**

11 Spis tabel, wykresów i map

TABELA 1. ANALIZA SWOT – MOCNE I SŁABE STRONY ZIEMI DZIERŻONIOWSKIEJ	25
TABELA 2. ANALIZA SWOT – SZANSE I ZAGROŻENIA ZIEMI DZIERŻONIOWSKIEJ	26
TABELA 3. ANALIZA SWOT	28
TABELA 4. PRIORYTETY I CELE STRATEGICZNE ZIEMI DZIERŻONIOWSKIEJ.....	33
TABELA 5. UZASADNIENIE WYBORU CELÓW STRATEGICZNYCH	36
TABELA 6. CELE STRATEGICZNE, OPERACYJNE I ZADANIA	39
TABELA 7. WSKAŹNIKI REZULTATU	49
TABELA 8. WSKAŹNIKI REZULTATU W ODNIESIENIU DO REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2014 – 2020	55
WYKRES 1. LICZBA LUDNOŚCI GMIN POWIATU DZIERŻONIOWSKIEGO	11
WYKRES 2. STOPA BEZROBOCIA W POWIATACH DZIERŻONIOWSKIM, ZĄBKOWICKIM, KŁODZIM ORAZ W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM	15
WYKRES 3. PRZECIĘTNE WYNAGRODZENIE BRUTTO W ZŁ W POWIATACH DZIERŻONIOWSKIM, ZĄBKOWICKIM, KŁODZIM ORAZ W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM	17
WYKRES 4. LICZBA PODMIOTÓW ZEREJESTROWANYCH W REGON W GMINACH POWIATU DZIERŻONIOWSKIEGO	18
WYKRES 5. KONFRONTACJA MOCNYCH I SŁABYCH STRON DO SZANS I ZAGROŻEŃ.....	29
WYKRES 6. KONFRONTACJA SZANS I ZAGROŻEŃ DO MOCNYCH I SŁABYCH STRON.....	30
WYKRES 7. SCHEMAT POWIĄZANIA WIZJI, MISJI I CELÓW STRATEGICZNYCH.....	35
MAPA 1. ZAKRES TERYTORIALNY STRATEGII.....	2
MAPA 2. OBSZARY INTERWENCJI (PROBLEMOWE)	5
MAPA 3. OBSZARY INTEGRACJI	7
MAPA 4. WIZJA ROZWOJU W SFERZE PRZESTRZENNEJ - KOMUNIKACJA	10
MAPA 5. SALDO MIGRACJI NA 1000 LUDNOŚCI – ŚREDNIA DLA OKRESU 2009 – 2013 W UJĘCIU ROCZNYM	12
MAPA 6. URODZENIA ŻYWE NA 1000 LUDNOŚCI - ŚREDNIA DLA OKRESU 2009 – 2013 W UJĘCIU ROCZNYM	13
MAPA 7. PRZYROST NATURALNY NA 1000 LUDNOŚCI - ŚREDNIA DLA OKRESU 2009 – 2013 W UJĘCIU ROCZNYM	13
MAPA 8. UDZIAŁ BEZROBOTNYCH ZAREJESTROWANYCH W LICZBIE LUDNOŚCI W WIEKU PRODUKCYJNYM	15
MAPA 9. UDZIAŁ POWIERZCHNI OBJĘTEJ MIEJSCOWYMI PLANAMI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO W POWIERZCHNI GMIN	21
MAPA 10. KORZYSTAJĄCY Z INSTALACJI KANALIZACYJNEJ W % OGÓŁU MIESZKAŃCÓW	22
MAPA 11. FUNDACJE, STOWARZYSZENIA I ORGANIZACJE SPOŁECZNE NA 10 TYS. MIESZKAŃCÓW.....	23

12 Załączniki

- Załącznik nr 1** – DIAGNOZA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA ZIEMI DZIERŻONIOWSKIEJ
Załącznik nr 2 - ANALIZA SWOT/TOWS STRATEGII ROZWOJU ZIEMI
 DZIERŻONIOWSKIEJ NA LATA 2014 - 2020
Załącznik nr 3 – HARMONOGRAM WDRAŻANIA STRATEGII ROZWOJU ZIEMI
 DZIERŻONIOWSKIEJ NA LATA 2014 - 2020
Załącznik nr 4 - SPÓJNOŚĆ STRATEGII ROZWOJU ZIEMI DZIERŻONIOWSKIEJ Z
 WYBRANYMI DOKUMENTAMI PLANISTYCZNO-STRATEGICZNYMI
Załącznik nr 5 – MODEL ZARZĄDZANIA PARTNERSTWEM ZIEMI DZIERŻONIOWSKIEJ
Załącznik nr 6 – SPÓJNOŚĆ PLANÓW SEKTOROWYCH ZE STRATEGIĄ ROZWOJU ZIEMI
 DZIERŻONIOWSKIEJ NA LATA 2014 - 2020